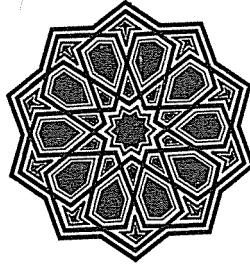

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT : XLI

KATOLİK KİLİSESİ'NİN KURTULUŞ ÖĞRETİSİ AÇISINDAN YAHUDİLİĞE VE İSLÂM'A BAKIŞI

Doç. Dr. Baki ADAM

Giriş

Dinlerin varoluş nedeni, insanları kurtuluşa ulaştırmaktır. Her din, insanlara ebedî hayatta kurtuluşa ulaştıracak reçeteler sunar. Dinleri birbirinden ayıran ve farklılaştıran da, onların sundukları bu reçetelerdir.

Dinlerin sunduğu reçetelerin iki boyutu vardır. Bunlar, inanç ve amel boyutudur. Dinler, müntesiplerinin kurtuluşa ulaşabilmesini sağlamak için bir takım inanç ve amel ilkeleri ortaya koyarlar. Müntesiplerine, bunlara uyulmasını, kurtuluşun bu ilkelere uymakla sağlanacağını telkin ederler. Bu bakımdan dinlerin çoğu tekelcidir. Kendilerinin dışında başka bir dinin kurtuluş vasıtası olabileceğini kabul etmezler. Aslında bunu ileri süren, dinin bizzat kendisi değildir. Bu anlayış dine, müntesipler tarafından yüklenmiş ve zamanla dogmatik hale getirilmiştir.

Hind kıtasının en eski ve en köklü dini olan Hinduizm'in taraftarları, Sanskritçe'de "Sanatana Dharma" adı verilen Hinduizm'i tek gerçek din ve kurtuluşun tek vasıtası olarak görürler. Buna göre, diğer bütün dinî sistemler Hinduizm'in tahrif edilmiş veya yanlış yorumlanmış biçimleridir. S. Radhakrisnan Hinduizm hakkında, "O, sadece Hindistan adı verilen coğrafi bölgeyle sınırlı bir din değil, dünyanın en ücra köşelerine kadar yayılmış bir inanç sistemidir" derken¹, hem Hinduizm'in evrenselliğini, hem de onun doğal din olma özelliğini dile getirmektedir. Klasik dönem düşünürlerinden Şankaracharya'ya göre, hakikat bilgisini sağlayan tek bilgi kaynağı Vedalar'dır. Dolayısıyla, bu kutsal metinlerin otoritesini tanımayan bütün felsefî ve dinî ekollerin kişiyi aynı gerçekliğe götüren alternatif yollar olarak görülmelerine imkan yoktur. Çünkü, tek gerçeklik olan Nirguna Brahma'nın mahiyetiyle ilgili, birbirinden farklı ve çelişkili anlayışlar söz konusu olamaz. Bu nedenle, Vedalar'ın otoritesini tanıma-

1. Bkz. Ali İhsan Yitik, "Hinduizm'in Diğer Dinlere Bakışı", Dinler Tarihi Araştırmaları I, Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara 1998, s.130.

yan ve bu kutsal metinleri güvenilir bir bilgi kaynağı olarak görmeyen Caynizm ve Budizm gibi dinler, Hindu bilginler tarafından heretik (nāstika) olarak değerlendirilmişlerdir².

Hinduların Sanatana Dharma için taşıdıkları inancın benzeri, Müslüman ve Hıristiyan inançlarında da görülür³. Müslüman inancına göre, Allah'ın katında makbul tek din İslâm'dır⁴. İslâm, bütün peygamberlerin tebliğ ettiği fitrat dininin adıdır. Ondan başka din söz konusu değildir. Bir hadise göre, doğan her çocuk bu fitrat dini üzere doğar. Ailesi onu sonradan kendi dinine çevirir⁵.

Kur'ân-ı Kerim'de, İslâm'ın dışında başka bir inanca sahip olanlardan, Yahudiler, Hıristiyanlar, Mecusiler veya Sabîfler gibi, sadece müntesiplik isimleriyle bahsedilir. İsimleri geçen bu gruplardan (Mecusiler hariç) Allah'a ve ahiret gününe inanıp iyi amel işleyenlerin Allah tarafından mükafatlandırılacağı, onlar için korkunun bulunmadığı bildirilir⁶. Onların iyi ve güzel bazı davranışlara sahip bulduklarından bahsedilir ve bu davranışları övülür⁷. Müslüman bilginlerin çoğu, bu âyetlerdeki hususun İslâm ortaya çıkmadan önce geçerli olduğuna, İslâm geldikten sonra geçerliğinin kalmadığına inanmaktadırlar⁸. Dolayısıyla, Müslümanların genel inancına göre İslâm dışında hiçbir din insanın kurtuluşuna vesile olamaz. Kurtuluş, sadece İslâm'a dahil olup iyi amel işlemekle elde edilebilir. Bu genellemeyle birlikte Müslüman bilginler, İslâm'ın mesajı ulaşmadan ölen kimseleri, kendi kusurları bulunmadığı için, kurtuluştan uzak tutmamışlardır.

Hıristiyanların, Hıristiyanlık dışındaki dinler ve bu dinlerin bağlılarının kurtuluşuyla ilgili yaklaşımları tarihî bir gelişim göstermektedir. Hı-

2. Bkz. Yitik, sf. 131.

3. Yahudi inancı, bu bakımdan farklılık gösterirler. Yahudiler, Allah'ın, Tevrat'ın hükümleriyle amel etmeyi sadece Yahudi ırkına buyurduğuna, diğer ırk mensuplarının Yahudiliğe dahil olmak gibi bir zorunluluklarının bulunmadığına inanırlar. Yahudi din bilgini rabbilerin öğretisine göre, Nuh'un Yedi Kanunu olarak tanımlanan inanç ve ahlakla ilgili yedi temel prensibi kalben benimseyen ve uygulayanlar ahiret hayatında kurtuluşu elde edebilirler. Allah, işledikleri amellerin karşılığını onlara ahiret hayatında derece farkı olur. Yahudiler, Hıristiyanları ve Müslümanları Nuhiler kategorisine koyup, onların kendi inançlarında kurtuluşlarının mümkün olduğunu söylerler. Bununla birlikte, Hıristiyanlığı ve İslâm'ı gerçek din olarak tanımazlar. (Bkz. Bakı Adam, "Yahudiliğin Hıristiyanlığa ve İslâm'a Bakışı", A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1998, Cilt: XXXVII.)

4. Bkz. Al-i İmran, 19.

5. Bkz. Buhari, Câmiu's-Sahih, El-Mektebetu'l-İslâmî, İstanbul 1979, Cenâiz 80; Müslim, Câmiu's-Sahih, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981, Kader 22.

6. Bkz. Bakara, 62; Maide, 69.

7. Bkz. Al-i İmran, 113-115.

8. Bkz. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Eser Neşriyet, İstanbul 1979, 1/372-375.

ristiyan kutsal kitaplarında dinî inancın muhtelif şekillerinden bahsedilmiştir. Fakat Kilise, XV. yüzyılın ortalarına kadar bu inanç şekillerinden ve daha sonra ortaya çıkan dinlerden ciddî şekilde bahsetmeyi gerekli görmemiştir. Bunun nedeni, Kilisenin Hıristiyanlık'tan başka din tanımasıdır. Kilise, insanoğlunun dinî tarihinde Yahudiliğe az da olsa yer vermekle birlikte, Hıristiyanlığın çıkışından sonra, Yahudilik de dahil olmak üzere, hiçbir dini geçerli saymamıştır. Buna bağlı olarak, zamanla, "Kilise dışında kurtuluş yoktur" (Extra Ecclesiam Nulla Salus) öğretisi Kilisenin resmî öğretisi haline gelmiştir. Kilisenin anlayışına göre, Hıristiyanlığın dışında kalan sözde dinler kaba ve ilkeldir. Bu dinler, Eski Ahid peygamberlerinin şiddetle reddettileri dinlerden farklı değildir. Nasıl ki Yahudilik çevresindeki dinleri ortadan kaldırıp tek din haline gelmişse, Hıristiyanlık da bütün dinleri yutacak ve, zamanla, Hıristiyanlık dışında hiçbir din kalmayacaktır.

Akdeniz'in çevresindeki ülkelerden ibaret küçücük bir dünya tanıyan Kilise, bu dünyada yaşayan insanların İncil'i tanınamaları için hiçbir sebebin bulunmadığına inanmış ve bu inanca bağlı olarak, Kilise dışında kalanların ebedî olarak cehennem ateşiyle cezalandırılacaklarını ilan etmiştir. Daha sonra, XV. yüzyıldan itibaren başlayan coğrafi keşifler sonucunda dünyanın sadece Akdeniz'in çevresinden ibaret olmadığını anlaşılmıştır. Üzerine Hıristiyan teologlar, insanlığın kurtuluşuyla ilgili eski görüşleri yeniden gözden geçirmeye başlamışlardır. Çünkü bu keşifler sonucunda, İncil'in mesajının ulaşmadığı sayısız putperest topluluklarla karşılaşmıştır. Kısa zamanda bu toplulukların İncil'le tanıştırılmaları pek mümkün görünmediğinden, bu toplulukların hepsini cehennemlik olarak değerlendirmek, Hıristiyan teologların vicdanını rahatsız etmiştir. İncil'le tanışmayan bu toplulukların "Tanrı'nın evrensel kurtuluş planı"ndaki konumu, Hıristiyan teologlar arasında ciddî tartışmalara yol açmıştır⁹. Fakat bu tartışmalar Hıristiyanların genelini etkilememiş, bir gün bütün dünyanın mutlaka Hıristiyanlaşacağı inancı Hıristiyanlar arasında yaygınlığını korumuştur. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hıristiyan dünyanın güçlenmesi ve zamanla siyasî ve askerî büyük başarılar kazanması, bu inancının çok yakın zamanda gerçeğe dönüşeceği umudunu doğurmuştur. Hatta, 1910'da İskoçya'nın Edinburg kentinde yapılan Dünya Misyonu Konferansı'nda, Büyük Britanya gibi Hıristiyan ülkelerin Hıristiyan olmayan büyük ülkelere karşı kazandığı zaferlerden doğan taşkınlıkla, bütün dünyanın on yıl içinde Hıristiyanlaşacağı kehanetinde bulunulmuştu¹⁰. Fakat, bu kehanet gerçekleşmediği gibi, II. Dünya Savaşı sonrasında

9. W.M.Watt, Modern Dünyada İslam Vahyi, çev: Mehmet S. Aydın, Ankara 1982, sf. 18.

10. Bkz. Francis A. Sullivan, Salvation Outside the Church, USA 1992, sf. 69; Aylward Shorter, Toward a Theology of Inculturation, USA 1995 (dördüncü baskı), sf. 92-93. Hıristiyan teologlar arasındaki tartışmalar hakkında detaylı bilgi için bkz. Sullivan, sf. 69-81.

durum ters yönde gelişmiştir. 1949 devriminden sonra Çin uyanmış ve güçlenmiştir. Hindistan, Mahatma Gandhi liderliğinde yürütülen bağımsızlık hareketini 1947 yılında başarıyla sonuçlandırmış ve Büyük Britanya'dan bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlıktan sonra güç kazanan Hindistan, Kuzey Amerika ve Avrupa'ya kültür ihraç etmeye başlamıştır. Bunun neticesinde, Krişna hareketi gibi modern dinî düşünce akımları, Hıristiyan Batı dünyasında etkisini artırmıştır. Filistin'e yapılan siyonist göçler sonucunda 1948'de Yahudiler, Katoliklerin inancının tam tersini gerçekleştirerek, kutsal topraklarda bağımsız İsrail Devleti'ni kurmuşlardır. Böylece, yıllardır yok olmasını bekledikleri Yahudilik güç kazanmış; Martin Buber, Franz Rosenzweig, Abraham Joschua Heschel, Josef Soloveitchik gibi yetkin Yahudi düşünürler Tevrat'ın mesajının çağdaş yorumunu Batı'ya taşımışlardır. Bunun yanında, Müslüman dünyasında da bir uyanış başlamıştır. Muhammed İkbâl gibi Müslüman düşünürler, Kur'an'ın mesajını modern zamana çevirmeyi ve İslâm'ın fikrî değişim gücünü örneklerle göstermeyi başarmışlardır¹².

Sonuç olarak, koloni sisteminin çöküşü, iletişimdeki devrim, pluralist toplumun doğuşu, Hıristiyanı, yüz yüze geldiği ve yakından tanıdığı dinlerin anlamı üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. Beşerî ilimler sahasındaki yeni keşifler, dünya nüfusu hakkındaki istatistikî veriler, bütün gayretlere rağmen, insanlık tarihinde İsa'yı Tanrı olarak tanıyan ve ona inanan Hıristiyanların çok küçük bir dilimi oluşturduğunu göstermiştir. Yirminci yüzyılın ortalarındaki bu olaylar, Hıristiyanlığın diğer dinleri ortadan kaldırıp tek din haline geleceği şeklindeki Ortaçağ anlayışını da geçersiz kılmıştır. Ayrıca bu olaylar, Hıristiyanlık'tan başka dinlerin de tarihte hatırlanmaya değer manevî başarılar elde etmiş olduklarını ortaya koymuştur. Bu ise, dünyanın diğer dinleri üzerinde öncekinden daha şiddetli teolojik tartışmaları doğurmuştur¹³. Bir çok büyük Hıristiyan teologu, başka dinlere mensup kişilerin kendi dinî gelenekleri içinde kurtuluşa ulaşabileceklerini söylemeye başlamıştır¹⁴. Bazı teologlar da, Hıristiyanlığın evrensel fitrat dini olduğu anlayışından hareketle, Hıristiyanlık dışı dinlere mensup olanları "İsimsiz Hıristiyanlar" olarak değerlendirme yoluna gitmiş ve bunlar için kurtuluş reçeteleri hazırlamışlardır. Bunların başında, meşhur Katolik teolog Karl Rahner gelmektedir. Karl Rahner, ilk defa Aziz Justin'in (100-163) fikirlerinde görülen "İsimsiz Hıristiyanlar" anlayışını¹⁵ bir öğreti şeklinde geliştirmeye çalışmıştır. O, diğer halkların kültürlerinde ve dinî sistemlerinde yer alan bazı unsurları Mesihî

11. Bkz. Karl-Josef Kuschel, "Dünya Dinleri Parlamentosu", çev: Nevzat Yaşar Aşkoğlu, Evrensel Bir Ahlâka Doğru, içinde, Gün Yayıncılık, Ankara 1995, sf. 87.

12. Kuschel, sf. 88-89.

13. Bkz. The Christian Faith in the Doctrinal Documents of the Catholic Church, Editör: J. Neuner - J. Dupuis, Collins Liturgical Publications, Gr Britain 1986 (üçüncü baskı) (CFDDCC), sf. 273; Sullivan, sf. 104.

14. Watt, İslam Vahyi, sf. 19.

15. Bkz. Sullivan, sf. 15.

vahyin ürünleri olarak görmüştür. Onun "vaftiz edilmemiş Hıristiyanlar" olarak değerlendirdiği halklar, bunları İsa Mesih aracılığıyla kazanmışlardır. Fakat onlar, İsa Mesih'in farkında değildiler. Her ne kadar, tarihle ve İsa Mesih'in geleneğiyle irtibat halinde olmasalar da, yaşamlarında onun gizemini hissetmektedirler. Misyonerler, kendi kültürleri ve dinî sistemleri içinde o halklara İsa Mesih'i tanıtarak onların kurtuluşunu sağlamalıdır¹⁶.

KATOLİK KİLİSESİ AÇISINDAN YAHUDİLİK VE İSLÂM

Hıristiyanlığın, dolayısıyla Katolik Kilisesi'nin diğer dinler arasında Yahudiliğe ve İslâm'a bakışı farklılık gösterir. Çünkü bu üç din arasında, diğerlerinden farklı olarak, köken iddiası bakımından ortaklık söz konusudur. Hıristiyanlık gibi Yahudilik ve İslâm, kaynağını Hz. İbrahim'e dayandırmaktadır. Her üç din, Hz. İbrahim'in "milletinden" olma ve onu temsil etme iddiasındadır. Hıristiyanlık, esas bakımından Yahudiliğin iddiasını tanımakta ve onu Hz. İbrahim'in mirasçısı olarak kabul etmektedir. Fakat bu mirasın daha sonra Kiliseye geçtiğini iddia etmektedir. Bununla birlikte, kendisinden sonra ortaya çıkan İslâm'ın iddiasını tanımama konusundaki tavrını sürdürmektedir¹⁷.

Köken konusundaki iddiaların yanında, Hıristiyanlık'la Yahudilik ve İslâm arasında teolojik bakımdan da ortak noktalar bulunmaktadır. Bu ortak noktalar, üç din arasında, en son ve en mükemmel tek din olma açısından tartışmalar doğurmuştur. Bu tartışmalar, zamanla, siyasî, askerî ve ekonomik alanlarda çatışmalara yol açmıştır. Bu bakımdan bugün, Katolik Kilisesi'nin Yahudilere ve Müslümanlara yaklaşımında halledilmesi gereken öncelikli problemler bulunmaktadır.

A. KATOLİK KİLİSESİ'NİN YAHUDİLİĞE BAKIŞI

Bugün Hıristiyanlık nazarında diğer dinler söz konusu olunca, Hıristiyanlığın birinci derecede önem verdiği din Yahudilik olmaktadır. Bunun en önemli sebebi, İsa'nın Ferisi geleneğine göre yetişmiş bir Yahudi olmasıdır. Ayrıca, ilk Hıristiyanlar da Yahudi kökenlidir. Bu bakımdan, Hıristiyanlığın Yahudilikle bir köken bağı bulunmaktadır. Hıristiyanlık, her ne kadar Yahudiliğin iptal edildiğini, Yahudilerin seçilmişliğini Kiliseye geçtiğini iddia etse de, Yahudi kutsal metinlerini kendi kutsal metinleri

16. Bkz. Shorter, sf. 99.

17. Bkz. Krister Stendahl, "Hıristiyanlık Açısından Musevilik ve İslâm", İbrahimî Dinlerin Diyalogu, Editör: İsmail Raci Farukî, çev: Mesut Karavaşan, Pınar Yayınları, İstanbul 1993, sf. 47.

18. Bkz. Hıristiyan İnanıcı, Kutsal Kitaplara, Kilise Babaları ve Belgelerine Göre Açıklanan Hıristiyan Gerçekleri, İngilizce ve Fransızca metinlerden çev: Leyla Alberti, Kurtiş matbaası, İstanbul 1984, sf. 175-176.

olarak görmekte ve Yahudileri "Tanrı'nın evrensel kurtuluş plânı"nda rol vermektedir. Dolayısıyla bu, Katolik Kilisesi'nin de Yahudiliğe ve Yahudilere bakışının çerçevesini oluşturmaktadır¹⁸.

Katolik Kilisesi'nin Yahudiliğe ve Yahudilere bakışını, tarihî gelişimi içinde, çatışma ve uzlaşma dönemi olarak iki döneme ayırarak incelemek mümkündür.

1. Çatışma Dönemi

Genelde bütün Hıristiyanlığın, özelde de Katolik Kilisesi'nin Yahudiliğe ve Yahudilere bakışı, tarihî süreçte bir gelişim göstermektedir. İlk dönemde Yahudilerin İsa'ya ve onun öğretilerine karşı şiddetli muhalefet göstermeleri, Yahudiliğe ve Yahudilere karşı olumsuz bir havanın doğmasına yol açmıştır. Bu olumsuz hava, başta İncil'ler olmak üzere bütün Hıristiyan kutsal metinlerine yansımıştır. Özellikle, Hellenistik anlayışın Hıristiyanlığa hakim olmasından sonra kaleme alınan ve İskenderiye okulunun Hellenistik felsefesini yansıtan Yuhanna İncili'nde¹⁹ bu durum çok daha belirgindir. Sinoptik İnciller'de Yahudilik ve Yahudiler tamamen dışlanmazken, son İncil Yuhanna'da Yahudiler, mezhep adlarıyla değil de "Yahudiler" adıyla tanımlanmıştır. Ferisilerden, Soferimden (Yazıcılar) ve diğer Yahudi gruplarından sadece "Yahudiler" olarak bahsedilmiştir²⁰. Böylece bu İncil'de, Yahudiler ayrı bir millet ve Yahudilik ayrı bir din şeklinde takdim edilmiştir. Buna bağlı olarak, İsa ile Yahudilik arasında, zamanla artan bir mesafe tesis edilmiştir. Sinoptik İnciller'de, "Tevrat'tan bir nokta bile yok olmayacak"²¹ denirken, Yuhanna'da "Sizin şeriatınızda yazılıdır"²² denilmeye başlanmıştır. Bu gibi ifadelerle, Hıristiyanlığın Yahudilik'ten ayrı bir inanç sistemi olduğu ortaya konmuştur. Bunu pekiştirmek için, Sinoptik İnciller'le beraber bu İncil'de, Havarilerin aslı İbranice olan isimleri Yunanca'ya çevrilmiş; Yohanan "Yuhanna" (John), Matityahu "Matta" (Matthew), Şimon "Saymın" (Simeon) olmuştur. Sadece, İsa'yı ele veren hain Yehuda İşkariyot'un ismi değişmemiş, onun ismi Yahudi ismi olarak kalmıştır. Ayrıca, Yahudilerin İsa'nın ölümünü ısrarla istedikleri vurgulanıp, onun kanının sorumluluğu bütün Yahudilere yüklenmiştir. Matta'da, Romalı Vali Pontus Pilate'in, haça germeleri için İsa'yı Romalı askerlere verdiği ifade edilirken²³, Yuhanna'da Yahudilere teslim ettiği belirtilmiştir²⁴. Bu nedenle Yahudiler, Hıristiyan dünyasında bütün nesiller boyunca tanrı katili olarak görülmüş ve onlara büyük bir kin beslenmiştir. Bu kin, her nesilde katlanarak artmıştır. Yahu-

19. Bkz. Şaban Kuzgun, Dört İncil, Yazılması Derlenmesi Muhtevası, Farklılıkları ve Çelişkileri, genişletilmiş ikinci baskı, Ankara 1996, sf. 178.

20. Mesela bkz. Yuhanna, 2:13, 18; 6:41.

21. Matta, 5: 18.

22. Bkz. Yuhanna, 87:17; 10:34.

23. Bkz. Matta, 27:26-27.

24. Bkz. Yuhanna, 19:16.

diler bu konuda kendilerine karşı büyük bir haksızlık yapıldığı kanaatinde dirler. Çünkü Hıristiyan dogmasına göre İsa, mutlak iradenin yerine gelmesi için Haç'a gerilmiş, insanlığın günahı için kurban edilmiştir. İsa, neticeyi göre göre, olayların akışına kendini bırakmış, tedbir almamıştır²⁵. Bu Tanrısal iradenin gerçekleşme plânında Yahudilere olumsuz bir rol verilmiştir. Yahudilerin bu rolü üstlenmeleri kendi istekleriyle değil, "Tanrının iradesi"yle olmuştur. Yahudiler, buna rağmen kendilerine kin duyulmasını haksız bulmaktadırlar²⁶.

İlk dönemin İncil'lere de yansıyan bu olumsuz havasına rağmen, Mabel'in M.S. 70'de Romalılar tarafından yıkılışına, hatta Bar Kohba isyanına kadar (M.S. 133-135) Hıristiyanlığın Yahudilik'le bağı, kısmen de olsa, devam etmiştir. Mabel'in yıkılmasından sonra Hıristiyanlar, Yahudilere karşı ilahî hoşnutsuzluğun işaretlerini görmüş ve tedricen Yahudilik'ten uzaklaşmaya başlamışlardır. Bar Kohba isyanından sonra Yahudiliğin bir süre yasaklanması üzerine Hıristiyan ileri gelenleri, yasaklanmış bir dinle Hıristiyanlığın bir işinin bulunmadığını ilân etmişlerdir. Yahudi olmayan Hıristiyanların (goyim) Kilisede lider pozisyonuna yükselmesi, Yahudilik'ten kopuş sürecini daha da hızlandırmıştır²⁷. İznik Konsili'nde (325)²⁸ Hıristiyan Easter Bayramı'nın günü, Yahudi Fışış bayramı ile aynı zamana denk geldiğinden dolayı değiştirilmiştir²⁹. Laodikya Konsili'nde (343-348) Hıristiyanların Şabat'ı kutsal gün olarak kutlamaları yasaklanmış, sadece Pazar kutsal gün ilân edilmiştir³⁰. 787'de İznik'te toplanan yedinci genel konsilde³¹ alınan 8 nolu kararda, tam gönülden ihtida etmemiş, Yahudi adet ve ibadetlerinden vazgeçmemiş kimselerin Kiliseye alınmaması, çocuklarının vaftiz edilmemesi benimsenmiştir. Bu kararda, Yahudiliğin batıl bir din olduğu da vurgulanmıştır³². Floransa Konsili'nde (1442)³³ ise, Katolik Kilisesi dışında kalan diğer Hıristiyan gruplarla birlikte Yahudilerin de ebedi ceennemle cezalandırılacakları belirtilmiştir³⁴.

Hıristiyanlığın zamanla yayılıp gücünü artırmasından sonra, Yahudiliğe ve Yahudilere karşı baskı da uygulanmaya başlanmıştır. Sinagog yapımına ve ibadetin yerine getirilmesine sınırlamalar getirilmiştir. Yahudi-

25. Bkz. Matta, 20:17-19.

26. Bkz. Leo Trepp, A History of the Jewish Experience, New York 1973, sf. 139.

27. Trepp, 138-139.

28. Konsil hakkında bkz. Mehmet Aydın, Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili, Konya 1991, sf. 13-14.

29. Trepp, sf. 140.

30. Trepp, sf. 140.

31. Konsil hakkında genel bilgi için bkz. Dvornik, sf. 23-26; Aydın, Hristiyan Genel Konsilleri..., sf. 22-24.

32. CFDDCC, sf. 276.

33. Konsil hakkında genel bilgi için bkz. Dvornik, sf. 54-59; Aydın, Hristiyan Genel Konsilleri..., sf. 40-44.

34. CFDDCC, sf. 279.

lerin vatandaşlık hakları kısıtlanmıştır³⁵. Kilise, Yahudilere karşı uygulanan baskıları bazı teolojik esaslara dayandırmıştır. Bu teolojik esaslar, şunlardır:

1. Tekvin 49:10, İşaya 7:14 ve Kutsal Kitap'ın diğer bir çok pasajında haber verilen Mesih, Haç'a gerilen Nasıralı İsa'dır.

2. İsrailoğullarının seçilmişliği, onların işledikleri günahlar sebebiyle Kiliseye geçmiştir. Kilise bu iddiasına Eski Ahid'den deliller getirmiştir. Kilisenin iddiasına göre Pavlus, İbrahim'in gerçek neslinin Yahudiler değil, Hıristiyanlar olduğunu söylemiştir. Ona göre, İbrahim'in neslinden olan herkes onun evladı değildir, onun evladı, vade uyanlardır. Bu vade uyanlar da Hıristiyanlardır³⁶. Petrus'un I.Mektubunda da Hıristiyan cemaatler seçme nesil, mukaddes millet, has kavim olarak tanımlanmıştır³⁷. İsa'nın Yahudiler tarafından reddiyle Haç'a gerilmesi arasındaki ilgi ve İsrailoğullarının seçkinliğinin Kiliseye geçmiş olduğu inancı, bütün Kilise Babaları tarafından Yahudilere karşı kullanılmıştır.

3. İsa'nın Haç'a gerilmesinin cezası olarak Kudüs'deki Mabed yıkılmıştır. Bu, Tanrı'nın İsrail halkını reddettiğinin ifadesidir. Kalplerinin katılığı sebebiyle İsrailoğulları, Tanrı İsa'nın dönüşüne kadar yeryüzünde dolaşacaklardır. Sonra hepsi ihtida edecek ve İsa vasıtasıyla kurtuluşa erecektir.

4. Pavlus'un tasarrufuyla Yahudi şeriatı neshedilmiştir. Pavlus, mektuplarında, Yeni Ahid'in gelmesiyle Eski Ahid'in neshedildiğini öğretmiştir³⁸.

Başlangıçta sadece teolojik gibi görünen Kilise baskılarının gerekçeleri, zamanla ön yargılara dönüşerek kitlelere de mâlolmuştur. Bundan en çok yararlananlar ise Kilise ve devlet kurumları olmuştur³⁹. Bu iki iktidar kurumu, yalnız dinî çıkarları açısından değil, bundan daha çok ekonomik ve siyasî çıkarları açısından; yayılcı ve yağmacı girişimlerine kitle desteği sağlamak için, sebep oldukları bu kitlesel önyargıları daha da kö-rüklemiş ve böylece, Hıristiyan toplumlarında Yahudi düşmanlığının genelleşmesine yol açmışlardır. Bu düşmanlık geleneğine, Reform ça-

35. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Mark R. Cohen, Haç ve Hilal Altında Ortaçağda Yahudiler, çev: Ahmet Fethi, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1997, sf. 59-86; Yalçın Sadak, Türkiyede Antisemitizm'in Tarihsel ve Güncel Temelleri, Şalom, İstanbul 17 Şubat 1993, yıl 46, sayı 2271, sf. 5.

36. Bkz. Romahlara, 9: 6-8.

37. Bkz. I.Petrus, 2:9.

38. Bkz. II. Korintoslulara, 3:12-18; İbranilere, 8: 13. Hıristiyanların Yahudiliğe itirazları hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Hans Joachim Schopes, The Jewish-Christian Argument: A History of Theologies in Conflict, İngilizceye çev: David E. Green, London 1961, sf. 20-52; Cohen, sf. 189-192.

39. Cohen, sf. 85.

ğında bir de milliyetçi boyut eklenmiştir⁴⁰. Aydınlanmanın sonuçlarından olan Avrupa merkezîyetçiliği anlayışı ise, Yahudi düşmanlığını körükleyen başka bir etken olmuştur⁴¹.

2. Uzlaşma Dönemi

Hıristiyanların Yahudiliğe ve Yahudilere karşı bu baskıcı tutumu, bütün şiddetiyle, II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiştir. II. Dünya Savaşı'nda altı milyona yakın Yahudinin ölümü Kilisede yankı uyandırmış, Yahudilere karşı ister istemez bir sempati doğurmuştur. Papa XII. Pius Siyonist liderlerle buluşmuş, Nazi zulmünden duyduğu üzüntüleri dile getirmiştir. Fakat, Filistin'de kurulacak bir Yahudi devletini desteklemeyeceklerini belirtmiştir⁴². Bazı Hıristiyan teologlar bu soykırımı Yahudilerin İsa'yı reddetmelerinin cezası olarak görürken, bir kısmı da kınanmıştır.

Hıristiyanları Yahudilere karşı tavır değiştirmeye iten en önemli olay ise, Yahudilerin II. Dünya Savaşı'nın hemen akabinde kutsal topraklarda bir İsrail Devleti kurmuş olmalarıdır. Katolikler, eskiden beri Yahudilerin Filistin'e yerleşmelerine ve orada bağımsız bir devlet kurmalarına izin vermemişlerdir. XIX. Asrın sonları ile XX. Asrın başlarında yoğunluk kazanan ve Yahudilerin eski topraklarında yeniden toplanmalarını hedef alan Siyonizm, Katolik otoriteler tarafından hiç de hoş karşılanmamıştır. Yardım istemek için 1904'te Vatikan'a giden Siyonizmin babası Theodor Herzl'e Papa X. Pius, sert bir şekilde, şu cevabı vermiştir: "Biz, bu hareketi hoş karşılamayız. Yahudiler, Efendimiz İsa'yı tanımıyorlar. Bu yüzden biz de Yahudileri tanımıyoruz"⁴³. Papa X. Pius, Yahudilerin Filistin'de toplanmaları halinde, daha da ileri giderek, Theodor Herzl'e şu tehditte bulunmuştur: "Eğer Filistin'e gelir ve halkınızı oraya yerleştirirseniz, hepinizi vaftiz etmek için bütün rahiplerimiz ve kiliselerimizle orada hazır bulunacağız"⁴⁴.

İki dünya savaşı arasındaki dönemde Siyonist faaliyetlerin artması, Vatikan'da ciddi sıkıntılar doğurmuştur. Sıkıntı, Filistin'deki kutsal yerlerin durumu ve Kilisenin bölge üzerindeki hakimiyetinden kaynaklanmış-

40. Luther, Kiliseye baş kaldırırken siyasi desteğini Alman derebeylerinden ve köylü ayaklanmalarından almıştır. Luther aynı zamanda, amansız bir Roma ve Yahudi düşmanı olarak bugünkü Alman milliyetçiliğinin de temellerini atmıştır. Bkz. G. Barker, O'nun İzinde, Zafer Matbaası, İstanbul 1985, sf. 116.

41. Sadak, sf. 5.

42. George Emile Irani, The Papacy and the Middle East, University of Notre Dame Press, Indiana 1986, sf. 79.

43. Bkz. Sergio I. Minerbi, The Vatican and Zionism, Oxford University Press, New York 1990, sf. 100.

44. Bkz. Arthur Gilbert, The Vatican Council and the Jews, The World Publishing Company, New York 1968, sf.107-108.

tır. 4 Haziran 1922'de bir Alman Papalık elçisi, Filistin'deki gelişmeler hakkında verdiği raporda, Siyonistlerin gittikçe güçlendiğini ve Katolikler üzerinde hakimiyet sağladığını belirtmiş ve bunun hiç de iyi bir gelişme olmadığını vurgulamıştır⁴⁵.

Kilisenin bütün engellemelerine rağmen Filistin'deki Yahudi nüfusu hızla artmış ve neticede, 1948'de bağımsız bir İsrail Devleti kurulmuştur. Modern, siyasi, tam fonksiyonlu, başarılı bir İsrail Devleti, Kilise liderlerine sıkıntı vermiştir. Çünkü Kilise liderleri, Eski Ahid'den hareketle, İşrailoğullarını kusurlu, siyasi ve dinî birlik bakımından başarı sağlayamayacak bir millet olarak görmüşlerdir. Yahudilerin 1948'de İsrail Devleti'ni kurmaları onları şaşkınlığa uğratmış, bütün Yahudileri Hıristiyanlığa döndürme beklentilerinde hayal kırıklığı yaratmıştır. Yahudilerin bu başarısı, ya kısa süreli, geçici bir durum olarak değerlendirilecek, ya da Katolik teolojisinde köklü bir değişikliğin yapılmasını gerektirecekti. Vatikan, İsrail Devleti'nin varlığını kabullenemedi ve onu resmen tanımayı reddetti. Bölgeden bahsederken "İsrail" yerine daima "Filistin" kelimesini kullanmaya özen gösterdi ve Kudüs'e uluslararası statü tanınmasını istedi⁴⁶.

Diğer taraftan Yahudiler, Filistin'de İsrail Devletinin kurulmasını peygamberlerin kehanetinin gerçekleşmesi olarak görmüş, Hıristiyanların asırlardır sürdürdükleri "Tanrı'nın eski ulusunu reddettiği" iddiasının asılsız olduğunun bununla ortaya çıktığını ilan etmişlerdir⁴⁷.

Katolik Kilisesi'nin Yahudilere karşı davranış değiştirmesinin sebepleri hakkında Yahudi araştırmacılar şunları zikretmektedirler:

1. Nazi zulmünün Kilise üzerindeki etkisi: Yahudilere göre, Hitler'in Yahudilere karşı Nazi zulmünde Katolik Kilisesi'nin ve Papa'nın doğrudan rolü vardır. Hitler'in "nihâi çözümüne" Katolik Kilisesi ve Papa XII. Pius bilfiil yardımcı olmuştur. Nazizm ile Katolik Kilisesi'nin Yahudilik karşısı faaliyetlerini inceleyen Guenter Lewy, "Katolik Kilisesi ve Nazi Almanyası" adlı kitabında, 1933'te Hitler seçimle işbaşına geldiği zaman Alman rahiplerin âri ırk teorisini benimsediklerini ifade ettiklerini zikretmiştir. Gunter Lewy'nin naklettiğine göre Kardinal Fulhaber, Eski Ahid'in Yahudilerin düşüncesini yansıtmadığını, onların Tanrı tarafından yeryüzünde ülkeden ülkeye göçebe olarak yaşamaya mahkum edildiklerini söylemiştir. Rahip Hilfrich ise, Yahudilerin Tanrı'yı öldürdüklerini ve lanetli bir topluluk olarak kalacaklarını iddia etmiştir. Rahiplere göre Hitler, "Tanrı'nın Yahudiliğe karşı yollanmış olduğu bir çare" idi.

45. Bkz. Pinchas E. Lapide, *Three Popes and the Jews*, Hawthorn Books Inc., New York 1967, sf. 272-273.

46. Lapide, sf. 297.

47. Waldemar Chrostowski, "New Christian Views of Judaism", TD 35:4 (Winter, 1988), sf. 319-320.

Lewy'nin iddiasına göre, II. Dünya Savaşı sırasında Vatikan'ın başında bulunan Papa XII. Pius, açıkça Nazizmi desteklemiştir. 1942 yılı sonunda Papa ve çevresi, Nazi kamplarındaki vahşetten haberdar olmuştur. Bu konuda yazılı belgeler mevcuttur. 1942'de Vatikan'da görevli iki ABD'li diplomatın Papa'yı kitle katliamından haberdar edip bu durumda suskun kalmasının manevi prestijine zarar getireceği hususunda kendisini ikaz eden diplomatlara Papa, Nazi rejimindeki Katolikleri zor durumda bırakmamak için müdahale etmeyi uygun bulmadığını söylemiştir. Papa, Vatikan'ın basın organı Osservatore Romano'nun muhabirine de bu konuda şöyle demiştir: "Alman ordularında görev yapan milyonlarca Katoliğe vicdan azabı yaşatmak istemiyorum".

Papanın bu sessizliğine karşı, Katolik Kilisesi'nde kişisel bazı protestolar olmuştur. Fakat bu, Kilisenin tavrı değildir. Savaş sona erip hesaplaşma zamanı geldiğinde, aynı Vatikan ve aynı Papa, Katolik Kilisesi'nin Nazilere kafa tuttuğuna dair demeçler vermeye başlamıştır. Papa, kişisel girişimleri tüm Kiliseye mâlederek günah çıkarmaya çalışmıştır⁴⁸.

Şalom Gazetesinin Gunter Lewy'nin adı geçen kitabından aktardığı bu bilgiler, Katolik Kilisesi'nin II. Vatikan Konsili'nde Yahudiler lehine aldığı kararların bir nevi günah çıkarma kararları olduğunu ortaya koymaktadır. Bunu, Hıristiyan-Yahudi münasebetlerinin tarihi gelişimi üzerinde çalışan Katolik araştırmacı teologlar da ileri sürmektedir⁴⁹. Yahudiler, Nazilerle Katolik Kilisesi arasındaki bu ilişkilerden faydalanarak Batı'dan bir çok taviz koparmayı başarmışlardır.

Katolik Kilisesi'nin Yahudilere karşı tavrı değiştirmesinin diğer iki sebebi de şunlardır:

2. Ökumenik Hareketin, Hıristiyanları Yahudilerle olan ilişkilerini yeniden değerlendirmeye itmesi.

3. İsrail Devleti'nin Hıristiyanlarca Batı demokrasisinin Yakın Doğu'daki kalesi olarak görülmesi.

İşte bu nedenlerle Hıristiyanlar, özellikle fundamentalistler, Yahudilerle daha güçlü bir işbirliğinin savunucusu olmuşlardır⁵⁰.

48. Şalom, İstanbul 9 Aralık 1992, yıl 46, sayı 2261, sf. 9.

49. Bkz. Chrostowski, sf. 319; Reinhard Neudecker, "The Catholic Church and the Jewish People", Vatican II: Assesment and Perspectives, Editör: Rene Latourelle, New York 1989, III/282; Joseph P. Brennan, "The Roman Catholic Church And Judaism Since the Second Vatican Council", Religions in Dialogue (East and West), Editör: Z.P. Thundy, New York 1985, sf. 165.

50. Bkz. Alfred Kolatch, The Second Jewish Book of Why, New York 1985, sf. 83-84.

Bütün bunlar, Hıristiyanları, Yahudiler ve Yahudilik hakkındaki geleneksel teolojik anlayışı yeniden ele alma gereğini hissettirmiştir. Önce, II. Dünya Savaşı sırasındaki olaylar eleştirilerek, teolojik antisemitizmin Yahudilere karşı sürdürülen zulme kaynaklık etmemesi gerektiği söylenmeye başlanmıştır. Bu nedenle, ilk olarak 1947'de Hıristiyanlar Yahudilerle bir araya gelmiş ve Kiliselerin Yahudilere karşı tavrını değiştirmesi on maddelik bir bildirgeyle karar altına alınmıştır. Bunu, daha sonra 1948'de Amsterdam'da toplanan Dünya Kiliseler Konsili'nin (WCC) kararları, 1950'de (Bad Schwalbach) Protestan ve Katolik teologların ortak bildirgesi, yine Dünya Kiliseler Konsili'nin 1961 New Delhi bildirgesi takip etmiştir⁵¹.

Bunun yanında, 1950'nin sonundan itibaren Katolik Kilisesiyle İsrail arasında da bir yakınlaşma olmuştur. 1953'de Ortodoks Yahudiler İsrail'deki misyoner okullarını kanun dışı ilan etmeye çalışmış ve bu hareketi İsrail hükümeti veto etmiştir. 1954'de İbranice, yavaş yavaş Katolik liturjide kullanılmaya başlanmıştır. İbranice öğrenen Katolik rahiplerin sayısı gittikçe artmıştır. 1955'de İsrail hükümeti, 1948'de savaşta zarar gören Katolik Kilisesi'ne tazminat ödemeyi kabul etmiş ve Din İşleri Bakanı, Vatikan temsilcisi Monsenyör Vergani'ye bununla ilgili tarihî çeki vermiştir. Vergani, bu vesileyle, İsrail'le Vatikan arasındaki ilişkilerin düzelmesi temennisinde bulunmuştur. Vergani, daha sonra, Vatikan'ın itiraz etmemesi durumunda, İsrail'le Vatikan arasında diplomatik ilişkinin kurulmasından yana olduğunu da belirtmiştir⁵².

Vergani'nin bu sözleri, Vatikan'ın tarihî atmosferinde olumlu yankı bulmuştur. İsrail Flarmoni Orkestrası, Papa XII. Pius için Beethoven'ın Yedinci Senfonisi'ni icra etmiştir. Bu icra, coşkun bir alkış ve övgü almıştır. Papa XII. Pius, konserden sonra sanatçılardan bazılarıyla özel bir görüşme yapmış ve onlarla İbranice konuşmuştur. Bir çok gazete bu olayı İsrail'le Vatikan arasında iyi yönde gelişen diyalogun bir işareti olarak yorumlamıştır. Fakat, takip eden aylarda, bunun boş bir gösteri olduğu anlaşılmıştır⁵³.

Vatikan'ın İsrail'e karşı tutumunda ilk ciddi değişiklik, 1956'da meydana gelmiştir. İsrail hükümetinin Katolik kutsal mekanlarına yeni yollar açması üzerine Vatikan, Nasıra'da (Nazareth) Ortadoğu'nun en büyük Katolik kilisesini yapmayı kararlaştırmış ve ihaleyi de İsrail'in en büyük müteahhlik firmasına vermiştir⁵⁴. İsrail'in Filistin'deki Hıristiyanların güvenliğinin sağlanmasında gösterdiği yardımlar da Vatikan'ın takdirleriyle karşılanmıştır. Fakat bu olumlu hava, 1958'de Papalık yılının yayınlan-

51. Neudecker, sf. 282-283.

52. Lapede, sf. 296-298.

53. Lapede, sf. 297-298.

54. Lapede, sf. 300.

masıyla bozulmuştur. Yıllıkta, İsrail Devleti'ne yer verilmemiştir. Bu durum İsrail hükümetinde kırgınlık yaratmıştır⁵⁵.

Yahudilere karşı tavrın değişmesini sağlayan hareketi başlatan, Yahudilerin "İyi John" (John the Good) dedikleri Papa XXIII. John olmuştur. Asıl adı Angelo Giuseppe Roncalli olan Papa XXIII. John, 1958 sonbaharında Katolik Kilisesi'nde bir reform hareketi başlatmış; Katolik, Ortodok, Protestan ve Yahudiler arasında ökümenik birliğin sağlanması için faaliyete girmiştir. Papa, herkesin vicdanının sesine göre Tanrı'ya ibadet etme ve açıkça dinini belirtme hakkının bulunduğunu açıklamıştır⁵⁶. O, geçmişini yargılamanın, haklıyı ve haksızı ortaya çıkarmanın bugün için faydasız olduğunu belirtmiştir. Kısaca o, geçmişini bir tarafa bırakıp bir araya gelmeyi teklif etmiştir⁵⁷. Sonunda, Fransız profesör Jules Isaac'ın önerisiyle, bu amaca yönelik bir konsilin toplanmasına karar vermiştir. XXIII. John, Yahudilere karşı yapılanların haksız olduğunu belirtmek için, İsa'ya hitaben şu meşhur duayı yapmıştır: "Bugün anlıyoruz ki, yüzyılların körlüğü bizim gözümüzü kapatmıştır. Öyle ki, Senin Seçilmiş Halkı'nın güzelliğini göremedik, onların yüzünde bizim seçkin kardeşlerimizin asilliğini farkademedik. Farkına vardık ki, Kabil'in işareti almamızda duruyor. Senin sevgini unuttuğumuz için, yüzyıllarca kardeşimiz Habil bizim döktüğümüz kanda yattı, gözyaşları döktü. Onların bedeninde Seni ikinci defa Haç'a gerdiğimiz için bizleri bağışla. Çünkü biz ne yaptığımızı bilemedik"⁵⁸.

Bütün bunlardan sonra Papa XXIII. John, 1960'da Hıristiyan Birliğini Sağlama Sekreteryasını kurdurttu. Sekreteryanın üçlü bir hedefi vardı: Hıristiyan birliğini güçlendirmek, dinî özgürlüğü garanti altına almak ve Yahudilikle diyalogu geliştirmek⁵⁹. Sekreteryaya, 1960'ın sonlarında bir "Yahudi Deklarasyonu" hazırladı. Deklarasyon tartışıldı ve gözden geçirildi. Daha sonra, II. Vatikan Konsili'nin diğer dinlerle ilgili kararlarına temel oluşturdu⁶⁰.

Bu bahar havasında, Yahudi-Katolik ilişkileri iyileşmeye başladı. Sekreterya'nın tavsiyeleriyle, Katolik dokümanları ve okul kitapları gözden geçirilip Yahudi aleyhtarı kısımlar düzeltilti. Bir çok kardinal, İsa'nın Yahudiliğini hatırladı ve Papa XXIII. John hareketini destekler mahiyette faaliyette bulundu. Bazıları Yahudi sinagoglarına ziyaret ederek dua etti. Yahudilere karşı yapılanlardan dolayı bağışlanma diledi⁶¹.

55. Lapede, sf. 301.

56. E. E. Y. Hales, Pope John and His Revolution, New York 1965, sf. 58.

57. Peter Nichols, The Pope's Divisions, Faber and Faber, London 1981, sf. 207.

58. Lapede, sf. 318

59. Nichols, sf. 165.

60. Malachi Martin, Three Popes and the Cardinal, New York 1972, sf. 243.

61. Bkz. Lapede, sf. 331-333.

Papa XXIII. John, II. Vatikan Konsili'nin açılışını ilan eder etmez, Hıristiyan Birliğini Sağlama Sekreteriyasına, Yahudi aleyhtarlığına (anti-semitizm) ve Yahudilerin Tanrı katili oldukları zannına karşı bir doküman hazırlamasını emretti. Papa, "Ökumenizm Plânı" adını verdiği bir plânın Konsil'in açılış oturumu sırasında tartışılarak onaylanmasını istedi. Papa, bunun, 1963'deki ölümünden sonra, Konsil'in son oturumunda Kilisenin Hıristiyanlık dışı dinlerle ilişkisini içeren "Nostra Aetate" dokümanının ortaya çıkmasına neden olacağını tahmin etmemiştir⁶².

Papa XXIII. John'un 1963'te ölümünden sonra onun yerine geçen Papa VI. Paul'un gözetiminde 1965'te hazırlanıp yayınlanan Nostra Aetate, Hıristiyanlık dışı dinlerle ilgili ilk resmî dokümandır. Bu dokümanın tarihçesi uzun ve karışıktır. Papa XXIII. John'un, Konsilin Yahudilerle ilgili bir bildiri yayınlamasını istemesi üzerine ortaya çıkmıştır. Kilisenin Yahudilere yaklaşımını belirleyecek bu bildirin oluşmasında siyasi ve teolojik bir çok problemle karşılaşmıştır. Siyasi problem, Arapların gücendirilmesi, teolojik problem ise Yahudilerle İsa'nın ölümü arasındaki münasebettir. Yahudiler hakkında yayınlanacak bildirin diğer dokümanlara kaydırılması çalışmalarının başarısız kalması üzerine bildirin hitap alanı genişletilmiş, İslâm ve diğer dinler de dahil edilmiştir. Nostra Aetate, son şekli verildikten sonra, 28 Ekim 1965'de oylamaya sunulmuş, 88 red ve 3 geçersiz oya karşı 2221 kabul oyuyla onaylanmıştır⁶³.

Diğer dinler ve kültürler hakkında Katolik Kilisesi'nin tavrını belirlemek için hazırlanan Nostra Aetate'de, dokümanın hazırlanışının asıl amacına uygun olarak, en fazla Yahudilere yer verilmiş ve 4. maddenin tamamı onlara ayrılmıştır.

Dokümanın giriş kısmında, Pavlus'un Yeni Ahid'deki mektuplarına atıflarda bulunularak, Kilisenin Yahudilerle tarihsel bağı üzerinde durulmuş ve ortak mirastan bahsedilmiştir. Sonra, Yahudilerle olan teolojik problemlere değinilmiştir. Burada, yine Pavlus'un mektuplarına atıflarda bulunularak, Yahudilerin İncilleri kabul etmedikleri, bununla birlikte Tanrı'nın sevgili kulları oldukları⁶⁴ hatırlatılmıştır. Ayrıca, İsa'nın öldürülmesinde Yahudi liderlerin rolünü dile getiren Yuhanna İncili'ndeki pasajlara⁶⁵ dikkat çekilmiş ve yeni bir yorum getirilmiştir. Burada, İsa'nın ölümünden bütün Yahudilerin sorumlu olmadığı, bugünkü Yahudilerin ise hiçbir sorumluluğunun bulunmadığı, bu nedenle onların lanetlenmemesi

62. Bkz. Vittorio Goresio, *The New Mission of Pope John XXIII*, Funk and Wagnalls, New York 1970, sf. 316.

63. Bkz. CFDDCC, sf. 288; Neudecker, sf. 284; Dokümanın hazırlanış sırasındaki gelişmeler hakkında, Türkçe kaynak olarak, detaylı bilgi için bkz. Ali İsmail Gün-gör, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, Ankara 1997, sf. 72-76.

64. Bkz. Romahlara, 11: 28-29.

65. Bkz. Yuhanna, 19: 6.

gerektiği belirtilerek şöyle denilmiştir: "Kutsal Kitap'ta yer alıyormuş gibi, Yahudileri Tanrı tarafından lanetlenmiş ya da reddedilmiş olarak tanımlamak gerekir. Herkes bu konuda özen göstermelidir. Tanrı'nın kelamını vazederken, İncil'deki gerçekle ve Mesih İsa'nın ruhu ile uyum halinde olmayan herhangi bir öğretiyi yapılmamalıdır". Bu ifadelerin devamında ise şunlar yer almıştır: "Kilise, Yahudilerle olan ortak mirasını hatırlayarak, siyasi düşüncelerle değil, İncil'in manevî sevgisinin etkisiyle, herhangi bir zamanda, herhangi bir kaynaktan Yahudilere yönelmiş nefreti, işkenceyi ve Yahudi karşıtı duyguların açığa vurulmasını üzüntüyle karşılar".

Yahudilere yönelik olumsuz düşüncelerin bu şekilde düzeltilmesinden sonra, Yahudilerle Hıristiyanların bir araya gelip, kutsal metinlerin gözden geçirilmesi ve teolojik incelemelerin yapılması yoluyla, karşılıklı anlayış ve takdir ortamının hazırlanması tavsiye edilmiştir⁶⁶.

Nostra Aetate isimli bu dokümanda Yahudiler hakkında belirtilen fikirler çok açık olmamakla birlikte, dokümanın yansıması büyük olmuştur. 1969'da, New York başpiskoposu ve diğer piskoposlar bu dokümanı tamamlayan bir bildiri yayınlamışlardır. Bu bildiriye, Yahudilerle işbirliği kapılarının sonuna kadar açılması ve misyonerlik faaliyetlerinin şiddetle yasaklanması belirtilmiştir. Bildiri, Amerika'da yaygın taraftar bulmuştur. Vatikan'da, Amerika'da ve diğer bir çok ülkede Katolik-Yahudi ilişkileri sekreterliği kurulmuştur. Ders kitapları gözden geçirilmiş ve Yahudileri küçük düşürücü ifadeler çıkartılmıştır. Protestan Kiliseleri de Katolik örneğini takip etmişlerdir. 1970'de, Dünya Kiliseler Konsili bir Yahudi Danışma Komitesi ile Cenova'da buluşmuştur. Bu buluşmada, diyalog yollarının araştırılması kararlaştırılmıştır⁶⁷.

Daha sonra, Ekim 1974'de Vatikan, "Katolik-Yahudi İlişkileri Komisyonu"nu kurdurtmuştur. Ocak 1975'te bu komisyon, Nostra Aetate'in yayınlanışının onuncu yılını kutlamak için "Guidelines and Suggestions for Implementing the Conciliar Declaration Nostra Aetate" isimli bir doküman hazırlamıştır⁶⁸. Doküman, adından da anlaşılacağı gibi, Nostra Aetate dokümanını tamamlamak için hazırlanmıştır. Dokümanda, konsil dokümanı Nostra Aetate'nin ilkeleri baz alınmak suretiyle, Hıristiyanların Yahudilere yaklaşımı daha somut hale getirilmiştir. Hıristiyanlar, II. Dünya Savaşı sırasında Yahudilere uygulanan zulüm ve soy kırımın sorumluluğunu kabul etmişler, geçmişteki olaylardan doğan şüphenin orta-

66. Bkz. Vatican Council II, The Conciliar and Post Conciliar Documents, Hazırlayan: Austin Flannery, gözden geçirilmiş dokuzuncu baskı, New York 1992, NA, 4.

67. Trepp, sf. 141.

68. Bu doküman, Austin Flannery tarafından hazırlanan "Vatican Council II'de "Guidelines on Religious Relations With the Jews" adıyla, Nostra Aetate'nin akabinde verilmiştir.

dan kaldırılması gerektiğini belirtmişlerdir⁶⁹. Hıristiyanlarla Yahudiler arasında şimdiye kadar Hıristiyanlar lehine sürdürülegelen monolog yerine diyaloga gidilmesi ve iki tarafın birbirini anlamak için çaba göstermesi tavsiye edilmiştir⁷⁰. Bununla birlikte, Yahudilere yönelik misyonerlik faaliyetlerinden vazgeçildiğinden bahsedilmemiştir⁷¹.

Dokümanın dinî açıdan önemi ise, Katolik liturjide yer alan Yahudi aleyhtarî unsurların ayıklanmasının belirtilmesidir. Ayrıca, Yeni Ahid'deki Yahudi aleyhtarî ifadelerin de yeni baştan yorumlanması istenmiştir⁷². Fakat, bugüne kadar Yeni Ahid'le ilgili bu isteklerin gerçekleştirilmesinde bir çok problemle karşılaşmıştır. Yahudiler aleyhine olan kesin ifadeleri bu amaç doğrultusunda yorumlamak pek mümkün olmamıştır⁷³.

Dokümanın getirdiği başka bir yenilik, "Yahudiyi olduğu gibi tanımak" ifadesine getirilen yorumdur. "Yahudiyi olduğu gibi tanımak", "kendi terimleriyle tanımak" olarak yorumlanmıştır. Nostra Aetate'de Yahudiliğe Hıristiyan gözüyle bakılırken, bu dokümanda Yahudi gözüyle bakılmış; Hıristiyanlara, Yahudiliğin Mabel'in yıkılmasıyla son bulmadığı, gelişerek bugüne kadar devam ettiği hatırlatılmıştır. Bununla birlikte, Nostra Aetate'deki "İsa'nın gelişiyile Yahudiliğin derinden etkilendiği" ifadesinden de vazgeçilmemiştir⁷⁴.

Nostra Aetate'yi tamamlamak için getirilen bu yorumlar, halen Hıristiyan teologlar için bir çok soru ihtiva etmektedir. Teologlar, bu yaklaşımları genel Hıristiyan öğretileriyle bağdaştırmakta sıkıntı çekmektedirler. Bu sıkıntıları da şu şekilde sıralamaktadırlar:

1. Hıristiyanlar, Yahudi dinî tecrübesinin geçerliliğini reddetmeden Yeni Ahid'in mesajına nasıl uyacaklar? Yahudiliğin ve Yahudi halkının meşruiyetini tanıyarak bunu nasıl gerçekleştirecekler?

2. Hıristiyan teolojisi içinde, yaşayan, dinamik, çağdaş Yahudiliğe bir yer bulunabilecek mi?

69. Bkz. Vatican Council II, "Guidelines on Religious Relations With the Jews", I/ 743.

70. Bkz. Vatican Council II, "Guidelines on Religious Relations With the Jews", I/ 744-745.

71. Brennan, "The Roman Catholic Church And Judaism Since the Second Vatican Council", sf. 168.

72. Bkz. Vatican Council II, "Guidelines on Religious Relations With the Jews", I/ 745-746.

73. Brennan, "The Roman Catholic Church And Judaism Since the Second Vatican Council", sf. 169.

74. Bkz. Vatican Council II, "Guidelines on Religious Relations With the Jews", I/ 747. Krş. Brennan, "The Roman Catholic Church And Judaism Since the Second Vatican Council", sf. 169.

3. Hıristiyan misyonerlik faaliyetleri ne dereceye kadar Hıristiyan-Yahudi diyaloguyla uyuşabilecek?

4. Hıristiyanlar, İsrail Yahudi Devleti ile ilgili "halk" ve "toprak" kavramları arasındaki bağın restorasyonunda ne gibi bir tavır takınacaklar?⁷⁵

Hıristiyan teologların öne sürdüğü bu problemlere karşı, Yahudiler de iki noktada bu dokümanı eleştirmişlerdir:

1. İsa Mesih'in dünyaya ilan edilmesi misyonundan vazgeçilmemiş olması, bunun ilahî bir misyon olarak görülmesi, yeni bir şüphenin kaynağını oluşturmaktadır. Acaba Kilise, diyaloga girerken, Yahudileri Yahudilikten döndürme amacından vazgeçmiş midir, yoksa vazgeçmemiş midir?

2. Yahudi halkıyla "toprak" ve İsrail Devleti arasındaki bağ konusunda herhangi bir açıklamada bulunulmamıştır⁷⁶.

Dokümanın hem Hıristiyanlar, hem de Yahudiler tarafından eleştirilmesi üzerine, Yahudilerle Dinî İlişkiler Komisyonu (Commission for Religious Relations with the Jews), daha sonra 24 Haziran 1985'de, "Notes on the Correct Way to Present the Jews and Judaism in Preaching and Catechesis" adıyla yeni bir doküman hazırlamıştır. Kısaca "Notes" olarak bilinen bu dokümanda dikkate değer birtakım gelişmeler sağlanmıştır. Hıristiyanlığın Yahudilik kökeni, İsa'nın Ferisilerle münasebeti, Yeni Ahid'deki Yahudi tasvirleri ve İsrail Devleti gibi konularda Yahudiler lehine ilerleme kaydedilmiştir. Bununla birlikte, bu doküman da, hem Yahudiler hem de Hıristiyanlar tarafından şiddetle eleştirilmekten kurtulamamıştır. Özellikle, dokümanın 7. maddesi Yahudilerin tepkisini çekmiştir. Çünkü bu maddede, Konsil dokümanlarına atıflarda bulunularak⁷⁷, Kilisenin tüm kurtuluş yollarını bünyesinde barındırdığı, bu nedenle, ilahî misyonunu devam ettireceği belirtilmiştir. İsa'nın, "Tek bir sürü ve tek bir çoban"⁷⁸ sözü hatırlatılarak, Yahudilik ve Hıristiyanlığın iki ayrı kurtuluş vasıtası sayılmayacağı vurgulanmıştır. Daha da önemlisi, Yahudilerin, İsa'nın gelişini hazırlamak için seçildiği anlayışı devam ettirilmiştir⁷⁹.

Netice olarak bu dokümanda, Yahudiler lehine ilerlemeler kaydedildiği ileri sürülse de, Kilisenin "Yahudileri kendi terimleriyle tanıma" ilkesine rağmen Yahudiler ve Yahudilik hakkında yine Hıristiyan bakışı

75. Brennan, "The Roman Catholic Church And Judaism Since the Second Vatican Council", sf. 173.

76. Neudecker, sf. 292.

77. Bkz. Vatican Council II, UR, 3.

78. Yuhanna, 10:16.

79. Neudecker, sf. 193-294.

hakim olmuştur. Bu nedenle Yahudiler dokümanı eleştirmiş, kendilerinin, dinî tecrübelerine göre değil, Hıristiyan kategorilerine göre değerlendirildiğini ileri sürmüşlerdir⁸⁰.

Katolik Kilisesi'nin Yahudilik ve Yahudiler hakkında II. Vatikan Konsili ve sonrasında ortaya koyduğu bu uzlaşmacı yaklaşım, yeni kateşizmin "Bölünmüş Bir Dünyada Yaşanan İman" (Faith Lived in a Divided World) başlıklı bölümünde son şeklini almıştır. Konsil dokümanları ile tamamlayıcı dokümanlar çerçevesinde hazırlanan bu bölümde, Yahudiliğin ve Yahudilerin Katolik öğretisindeki yeri hakkında uzun açıklamalarda bulunulmuştur. Burada, özetle, şu ifadelere yer verilmiştir:

"Hıristiyanlık dışı dinler arasında Yahudiliğin 'kurtuluş tarihi'nde eşsiz bir yeri vardır. Tanrı, İbrahim'le bir antlaşma yapmış ve bu antlaşmayı Musa aracılığıyla sürdürmüştür. Daha sonra, Tanrı'nın insanî tabiata bürünmüş Kelamı olarak İsa Mesih'in bir Yahudi bedeninde dünyaya gelmesiyle bu antlaşma yenilenmiştir. İsa Mesih'in havari olarak seçtiği kişiler ve ilk taraftarlarının çoğu Yahudidir. Hıristiyanlar, bunu daima hatırlamalıdır. Kilise, barışımız olan İsa Mesih'in, Haçı aracılığıyla, Yahudilerle Yahudi olmayanları uzlaştırdığına ve kendisinde bu ikisini birleştirdiğine inanmaktadır. Bu nedenle, Tanrı'nın yeni ulusu ile eski ulusu arasında manevî bir bağ vardır. Kudüs'ün yıkılmasıyla Yahudilerin tarihi sona ermemiş, tam tersine, dinî bir geleneğe doğru gelişme göstermiştir. Mesih İsa'nın gelişi, bu geleneğin önemini ve anlamını derinden etkilemekle birlikte, bu gelenek dinî değerler bakımından zengindir"⁸¹.

Yahudiler, atalarından dolayı Tanrı tarafından halen sevilmektedir. Tanrı, verdiği armağanlardan ve yaptığı antlaşmalardan pişmanlık duymaz.

II. Vatikan Konsili, Hıristiyanlarla Yahudilerin paylaştığı büyük mirastan bahsetmiş ve diyaloga özendirmiştir. Konsilin bu tutumu, Kilisenin tüm dünyaya karşı görevini hiçbir zaman yok sayamaz ve değiştiremez. Tarihin yeniden yazılmasını da gerektirmez. Yahudi yetkililerin İsa'nın ölümü için direndikleri bir gerçektir⁸². Fakat, İsa Mesih'in Haç'a gerilmemesinden ve ölümünden, o günlerde yaşayan bütün Yahudileri sorumlu tutmak doğru değildir. Bugün yaşayan Yahudileri sorumlu tutmak ise tamamıyla yanlıştır. Bazı Hıristiyanlar, İsa'yı mesih olarak tanımayan

80. Neudecker, sf. 294.

81. Burada, Katolik-Yahudi İlişkileri Komisyonu'nun Ocak 1975'te, Nostra Aetate'nin yayınlanışının onuncu yılını kutlamak ve bu dokümandaki eksiklikleri tamamlamak için hazırladığı "Guidelines and Suggestions for Implementing the Conciliar Declaration Nostra Aetate" isimli dokümana atıfta bulunulmuştur (bkz. Vatican Council II, "Guidelines on Religious Relations With the Jews", I/ 747).

82. Burada, Yuhanna İncili'nin 19: 6. cümlesine atıfta bulunulmuştur.

Yahudilerin gerçekten lanetlenmiş bir ırk olduğunu ve Mesih İsa'ya yaptıklarından dolayı, haklı olarak, devamlı cezalandırılmaları gerektiğini belirten bir görüşü doğrulamak için Kutsal Kitap'tan çeşitli bölümleri kullanmışlardır⁸³. Tanrı sözünün böyle kullanılmasına karşı Kilise, kesin uyarıda bulunmaktadır. Bu gibi görüşler Kutsal Kitap'ta yer alıyormuş gibi, Yahudiler, Tanrı tarafından reddedilmiş ya da lanetlenmiş olarak tanımlanmamalıdır. Herkes, bu konuda özen göstermelidir. Soru-yanıt yöntemi ile yapılan eğitimde ve Tanrı'nın kelamının vaaz edilmesinde, İncil'deki gerçekle ve Mesih İsa'nın ruhu ile uyum halinde olmayan öğretilerden kaçınılmalıdır⁸⁴.

Yahudi düşmanlığı, Hıristiyanlığa aykırı bir davranıştır. Yahudilere yapmış olduğumuz herhangi bir haksızlıktan dolayı pişmanlık duymalı ve Yahudi aleyhtarı her türlü davranıştan kaçınmalıyız. Kilise, siyasal düşüncelerle değil de, İncil'in manevî sevgisinin etkisiyle, herhangi bir zamanda, herhangi bir kaynaktan Yahudilere yöneltilmiş nefreti, işkenceyi ve Yahudi karşıtı duyguların açığa vurulmasını acıyarak karşılar⁸⁵.

II. Dünya Savaşı sırasındaki Nazi soykırımının suçluluğu içinde hırzılanan Nostra Aetate dokümanında ve onu tamamlayıcı mahiyetteki Guidelines ile Notes ve kateşizmde, Yahudilik ve Yahudiler hakkında söylenenler dikkatlice gözden geçirildiği zaman, Kilisenin çok hassas bir politika takip ettiği görülmektedir. Bu dokümanlarda, Yahudilerle olan ortak mirastan bahsedilmiş, onlarla karşılıklı anlayış ve saygıya dayalı diyaloga girilmesi benimsenmiştir. Bu nedenle, Yahudiliğe ve Yahudilere karşı geleneksel olumsuz bakış değiştirilmiştir. Yahudilerin 1948'de Filistin'de bir İsrail devleti kurlmaları neticesinde, Kudüs'ün yıkılmasıyla Yahudiliğin son bulduğu şeklindeki geleneksel Hıristiyan inancı sarsılmış ve neticede, Yahudiliğin halen yaşadığı kabul edilmiştir. Mesih İsa'nın gelişiyle Yahudi geleneğinin öneminin ve anlamının derinden etkilendiğine inanılmakla birlikte, bu geleneğin dinî yönden zengin olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, İsa'nın ölümünden bütün Yahudilerin sorumlu olmadığı, bugünkü Yahudilerin ise hiçbir sorumluluğunun bulunmadığı ilân edilmiş, Yahudilerin lanetlenmesi ve onlara karşı düşmanlık beslenmesi yasaklanmıştır. Yahudilere, onların lanetlenmiş bir millet olduğu anlayışıyla değil, yaklaşımcı yöntemlerle yaklaşılması tavsiye edilmiştir. Kateşizmde, Konsil'in Yahudilerle diyaloga girilmesi kararının Kilisenin tüm dünyaya karşı görevini hiçbir zaman inkar etmeyeceği ve hedefini değiştirmeyeceği vurgulanmıştır. Buna göre Kilise, bir yandan Yahudilerle diyalogun yollarını araştırarak, öbür yandan da misyonerlik faaliyetlerini devam ettirecektir. Bu yüzden Yahudiler, Kilisenin diyalog yaklaşımına daima şüpheyle bakmışlardır. Muhafazakar Amerikan Yahudilerinin önde gelen

83. Bunlar, Matta, 23: 27-39, 27: 25; Selaniklilere Birinci Mektup, 2: 14-16'dır.

84. Burada, NA, 4'e anfta bulunulmuştur (bkz. Vatican Council II, NA, 4).

85. Bkz. Catholic Catechism, sf. 110-111; Hıristiyan İnancı, sf. 175-177.

teoloğu ve araştırmacısı Jacob Neusner, Hıristiyan-Yahudi diyalogunu diyalog değil, bir monolog olarak görmektedir. Ona göre Hıristiyanlar, kendi kafalarında oluşturdukları Yahudilik ve Yahudi imajıyla diyalog yapmaya çalışmaktadırlar⁸⁶.

Bütün bunlara rağmen, 1990'dan sonraki yıllarda Katolik Hıristiyan-Yahudi ilişkileri olumlu yönde gelişme göstermiş ve 15 Haziran 1994'de Vatikan ile İsrail arasında tam diplomatik ilişki kurulmuştur⁸⁷.

B) KATOLİK KİLİSESİ'NİN İSLÂM'A BAKIŞI

Katolik Kilisesi'nin İslâm'a ve Müslümanlara bakışı, Yahudiliğe ve Yahudilere bakışından farklılık gösterir. Bunun nedeni, Hıristiyanlık'la İslâm arasında tarihsel bağın bulunmamasıdır. Hıristiyanlık'tan sonra farklı bir coğrafi ve kültürel ortamda ortaya çıkan İslâm, Yahudilik'ten ve Hıristiyanlık'tan bağımsız bir şekilde gelişmiştir. Bununla birlikte, İslâm'ın bu dinlerle dini gelenek bakımından müşterekliği bulunmaktadır. Esas bakımından her üç dinin referans kaynağı ayıdır. Fakat İslâm açısından bu müştereklik, tarih üstü olup, vahiy yoluyla tesis edilmiştir. Bu nedenle, Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında, Hıristiyanlar açısından, Yahudilerle olduğu gibi bugüne kadar taşınan ve halledilmesi pek mümkün görünmeyen ciddi teolojik problemler yaşanmamıştır. Her şeyden önce, Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında "seçilmişlik mirası", Mesih ve "Tanrı kaüllüğü" gibi esasa ilişkin ve toplumlar arasında kinin doğmasına sebep olan teolojik bir çatışma söz konusu değildir. Başka bir ifadeyle İslâm, Hıristiyanlığın teolojik yapısıyla ilgili doğrudan bir problem oluşturmamıştır. Bu bakımdan, II. Vatikan Konsili'ne kadar hiçbir konsil dokümanında İslâm'dan ve Müslümanlardan söz edilmemiştir⁸⁸. Ancak bu, Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında teolojik tartışmaların cereyan etmediği anlamına gelmemektedir⁸⁹.

86. Bkz. Jacob Neusner, "There Has Never Been a Judaeo-Christian Dialogue, But There Can Be One", Cross Currents, USA 1992, sayı 42, sf. 33.

87. Şalom, 22 Haziran 1994, yıl 47, sayı: 2337, sf. 1, 6. İkili ilişkilerdeki bu yakınlaşmaya ve neticede Vatikan ile İsrail arasında diplomatik ilişkinin kurulmasına rağmen Vatikan, Yahudilere karşı tarihsel anlayışını tamamen terketmemekte zorlanmıştır. Karşılıklı büyükelçi atamalarında bu durum açıkça kendini göstermiştir. Vatikan'ın İsrail elçisinin bir din adamı olmasına binâen İsrail de Vatikan'a bir haham elçi atamak isteyince, Vatikan buna yanaşmamıştır. İsrail ile Vatikan arasında imzalanan tarihi antlaşma sonrasında tarafların yaptığı görüşmede, Vatikan'ın Dışişleri Bakan temsilcisi Monsenyör Claudio Maria Celli, İsrail Dışişleri Bakan Vekili Yosi Beilin'e, İsrail'in atayacağı ilk büyükelçinin bir haham olmasını tercih etmeyeceklerini bildirmiştir. Celli, antlaşmanın iki din arasında değil, iki resmi devlet arasında olduğunu vurgulamıştır. İsrail Dinî Hareketler Başkanlığında görevli İsrail Lippel, buna şiddetle karşı çıkmış ve onlar bize bir rahip gönderiyor da biz niye bir haham göndermeyelim cevabını vermiştir (bkz. Şalom, 2 Şubat 1994, yıl 47, sayı 2319).

88. Bkz. Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, sf. 111

89. Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki teolojik tartışma konuları hakkında detaylı bilgi için bkz. Mehmet Aydın, Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiye-

1. II. Vatikan Konsili Öncesinde İslâm ve Müslüman Anlayışı

Hıristiyanların Müslümanlarla ilk teması, Hz. Muhammed'in İslâm'ı tebliğ ettiği dönemlere kadar geriye gitmektedir. Arapça konuşan Necran'lı Hıristiyanların Medine'ye gelerek Hz. Muhammed'le tartışmalarını (M.S. 631) ilk Hıristiyan-Müslüman diyalogu olarak değerlendirmek mümkündür⁹¹.

Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında ciddî sıcak tartışmalar, İslâm'ın Yunanca konuşan (buna Süryanice ve Kıptice konuşanlar da dahil) Hıristiyanların topraklarına girmesiyle başlamıştır. Yunanca konuşan Doğulu Hıristiyan teologlar İslâm'la ilk karşılaştıklarında onu, Hıristiyanlığa ait ayrılıkçı (heretik) bir hareket olarak görmüşlerdir. Fakat, İslâm'ı daha yakından tanıyınca, onun, zannettiklerinden farklı bir inanç yapısına sahip olduğunu farketmişler ve Hıristiyanlığı ona karşı savunmaya çalışmışlardır. Bunu yaparken, İslâm'a hücum etmekten geri durmamışlardır. İslâm'ın peygamberi Hz. Muhammed'i olumsuz sıfatlarla tanımlamaya kalkmışlar ve ona bir takım ahlakî zayıflıklar isnat etmekten çekinmemişlerdir⁹².

Batı Hıristiyanlığı ise, ilk dönemlerde henüz İslâm'dan ve Müslümanlardan habersizdir. Çünkü, VIII. yüzyılın başlarında İspanya'nın fethi ile IX. yüzyılda Sicilya'nın alınmasına kadar Batılı Hıristiyanlar Müslümanlarla yakın temasa geçmemişlerdir. Bu yüzden, Doğulu Ortodoks ve Monofizit ilahiyatçıların çalışmaları onları ilgilendirmemiştir. IX. yüzyıldan itibaren, bu bölgelerde ve Akdeniz'in güney kıyılarında kültürce kendilerinden çok daha üstün olan ve büyük bir askerî güce sahip olan Müslümanlarla karşılaşıncı, İslâm'ın ve Müslümanların kendileri için büyük

ler ve Tartışma Konuları, S.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Konya 1989, sf. 113- 229. Bu konuda ayrıca bkz. Kuzgun, "Kur'an-ı Kerim'e Göre Hıristiyanlık ve Hıristiyanlar", Asrımızda Hıristiyan-Müslüman Münasebetleri, sf. 61-78.

91. Krş. Maurice Borrmans, Guidelines for Dialogue Between Christians and Muslims, Fransızca'dan çev. R. Marston Speight, Paulist Press, New Jersey 1990, sf. 13. Elbette, Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında bundan önce de münasebetler olmuştur (bu münasebetler için bkz. Mehmet Aydın, Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları, sf. 19-26; Aydın, "Hz. Muhammed Devrinde Müslüman-Hıristiyan Münasebetleri", Asrımızda Hıristiyan-Müslüman Münasebetleri, sf. 83-88; Aydın, "İslâm-Hıristiyan Diyalogu Açısından Habeşistan Hicreti", Milli Eğitim ve Kültür Dergisi, yıl 2, sayı 5). Fakat, Necran'lı Hıristiyanların Hz. Muhammed'le tartışmalarının Hıristiyan-Müslüman münasebetlerinde ayrı bir yeri vardır. Bu olay hakkında detaylı bilgi için bkz. Mustafa Fayda, "Hz. Muhammed'in Necranlı Hıristiyanlarla Görüşmesi ve Mübâhele", A.Ü.İlahiyat Fak. İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi, Ankara 1975, cilt II, sf.143-149.

92. Bkz. Watt, Günümüzde İslam ve Hıristiyanlık, çev. Turan Koç, İz yayıncılık, İstanbul 1991, sf. 21. Doğu Hıristiyanlarının yazdığı reddiyeler hakkında bkz. Ömer Faruk Harman, "Hıristiyanların İslâm'a Bakışı", Asrımızda Hıristiyan-Müslüman Münasebetleri, sf. 97-101.

bir tehlike olduğunu anlamışlardır. Müslümanlar, onlar için bir korku vasıtası olmuştur. Hz. Muhammed'in adından bozulma Mahound, Hıristiyan halk arasında şeytanla bir tutulmuştur. Daha sonra Haçlı Seferleri sırasında, Hıristiyan bilginler İslâm'ı daha yakından tanıma imkanı bulmuşlardır. Fakat bu bilgilenme neticesinde, genel olarak, İslâm'ı olduğu gibi Avrupa'ya sunmanın yerine, çarpıtılmış bir İslâm ve Müslüman imajı sunmayı tercih etmişlerdir. Montgomery Watt'a göre bunun sebebi, Hıristiyan bilginlerin İslâm kültürü karşısında bir aşağılık kompleksine kapılmış olmalarıdır. Onlar, İslâm'ı yanlış olarak sunmak suretiyle, onun, Hıristiyanlık'tan aşağı bir din olduğunu göstermek istemişlerdir⁹³.

Watt'ın zikrettiğine göre, Batılı Hıristiyan bilginlerin takdim ettiği İslâm imajı şu şekildedir:

1. İslâmî inanç, çok sayıda asılsız iddialar ihtiva etmekte ve hakikat, bile bile çarpıtılmaktadır.
2. İslâm, kılıçla yayılmış bir şiddet dinidir.
3. Hz. Muhammed, şehvet düşkününü, sahte bir din kurucusudur. O, ya şeytanın bir temsilcisi veya aletidir⁹⁴.

Geneldeki bu olumsuz bakışa rağmen, XVI. yüzyıldan itibaren İslâm'ı gerçek yönüyle tanıtan ve onu, müntesiplerini kurtuluşa ulaştıracak bir din olarak gören teologlar da olmuştur. Fakat, bunların sayısı oldukça azdır. Katolik Kilisesi'nin "Kilise dışında kurtuluş yoktur" öğretisini tarihsel perspektifte ortaya koymaya çalışan Francis A. Sullivan, İslâm'ı kurtarıcı din olarak gören sadece birkaç Hıristiyan teoloğunun bulunduğunu bildirmektedir. Bunlardan ilki, Flemenk Albert Pigge'dir (1490-1542).

Albert Pigge, *De Libero Hominis Arbitrio et Divina Graita Libri* (Cologne 1542) isimli kitabında, önce, objektif olarak, Müslümanların inancını tanımlamıştır. Ona göre Müslümanlar, her şeyin sebebi olarak Tanrı'yı bilmekte ve O'na saygı göstermektedirler. Müslümanların nazarında, iyiliği ve kötülüğü değerlendirecek olan Tanrı'dır. Kendilerini kurtaracak olan O'dur. Müslümanlar, kalplerine yazılmış olan tabîf kanunu korumakta ve kendi iradelerini, Tanrı'nın iradesine havale etmektedirler.

Pigge, daha sonra, Hıristiyan öğretisi açısından Müslümanların durumunu değerlendirmiştir. O, bu konudaki kanaatini, özetle, şöyle belirtmiş-

93. Bkz. Watt, *Günümüzde İslam ve Hıristiyanlık*, sf. 21.

94. Watt, *Günümüzde İslam ve Hıristiyanlık*, sf. 21; Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Harman, sf. 99-107; Thomas Michel, 29 Nisan 1991'de Ankara'da Vatikan Büyükelçiliğinde düzenlenen "Tanış Olalım" toplantısında sunduğu "Tarih Boyunca Hıristiyanların Müslümanlara Bakış Açılan" isimli tebliğinde Hıristiyanların Müslümanlara yaklaşımını hep olumlu açıdan ele almıştır.

tir: "Müslümanların, İsa Mesih'in ismini işittiklerini ve onun öğretilerinden haberdar olduklarını biliyorum. Fakat onlar, bizim inancımızın yanlış ve batıl, kendi inançlarının doğru olduğu yolunda eğitilmişlerdir. Onlar, Tanrı'nın, sahip oldukları inancı korumayı emrettiğine, inançlarından şüphelenmenin lanetlenmelerine yol açacağına inanmaktadırlar. Çünkü onlar, aileleri ve ileri gelenleri tarafından bu şekilde eğitilmişlerdir. Gençlerin ve basit insanların bu gibi kimselere itaat edip onların sözlerini dinlemesi tabii bir hadisedir. Müslümanlar, ilahî vahiy hakkında bir şey bilmediklerinden, inançlarının yanlışlığını ispat edecek bir işaret veya mucize de görmemektedirler. Böyle bir tecrübeleri olmadığı için de, kendilerine anlatılanlara inanmamaktadırlar. Bundan dolayı Müslümanlar, gerçek inancın ikna edilemez inkarcısıdır"⁹⁵.

Pigge, bu sözleriyle, İslâmî imanı tam onaylamamakla birlikte, Müslümanları, aldıkları eğitim dolayısıyla mazur görmektedir. Kendi inancının gerçek inanç olduğuna inandırılmış, o yönde eğitilmiş kimselere bunun yanlış olduğuna inandırmanın mümkün olmadığı kanaatindedir.

Sullivan Pigge'nin bu sözlerini, Müslümanların İsa'ya inanmamaları-na rağmen kendi inançları doğrultusunda kurtuluşu bulabilecekleri şeklinde yorumlamaktadır. Onun kanatine göre Pigge, kendisine kadar bu şekilde düşünen tek Katolik teologdur⁹⁶.

Albert Pigge'den sonra Müslümanların ismini zikrederek Kilise dışında kalanların kurtuluşuyla ilgili müsbet görüş bildiren diğer Katolik teolog, Juan De Lugo'dur (1583-1660). 1621'den 1643'e kadar Roma Koleji'nde ilahiyat okutan De Lugo, kardinal unvanı almış bir teologtur. De Lugo, De Virtue Fidei Divinae isimli eserinde, sadece kendilerine İncil'in mesajının ulaşmadığı kimseler değil, İsa'yı bilen, fakat ona inmayan veya ortodoks inancı paylaşmayan kimselerin de kurtuluşunun imkanından bahsetmiştir. O, Floransa Konsili'nin kararlarının aksine, ayrılıkçı Hıristiyanların, Yahudilerin ve Müslümanların lanetlenemeyeceğini, Tanrı'ya samimi inançlarının onları kurtarabileceğini ileri sürmüştür.

De Lugo'ya göre, Katolik inancına sahip olmayanlar birkaç kategoriye ayrılır. Bazıları vardır ki, Katolik inancın bütün dogmalarını paylaşmama ile birlikte, tek bir gerçek Tanrı'nın varlığını kabul ederler. Yahudilerin yanında Türkler⁹⁷ ve bütün Müslümanlar bu kategoriye girerler. Bazıları da, hem Tanrı'ya hem de İsa'ya inanırlar. Bunlar da ayrılıkçı Hıristiyanlardır. Bu insanlar, üstesinden gelinemez bilgisizlik nedeniyle inkâr günahından mazur olurlarsa, kurtulabilirler. Ona göre, ayrılıkçı Hı-

95. Sullivan, sf. 80-81.

96. Bkz. Sullivan, sf. 81.

97. De Lugo, muhtemelen o dönemde İslâm'ın temsilcisi olarak Türklerin adı Avrupa'da yayıldığı için Türkler'den özellikle bahsetmiştir.

ristiyanların yanında, Yahudiler ve Müslümanlar bu konuda mazur görülmesi, küfür günahıyla itham edilmemelidir. Çünkü, Hıristiyanlığın tanıtılmasına rağmen Yahudiler ve Müslümanlar Hıristiyanlığı benimsememişlerse, üstesinden gelinmez bir cehalet söz konusudur. Bu bakımdan mazurdurlar⁹⁸.

De Lugo, Papa Boniface'in Unam sanctam, Papa III.İnnocent'in Firmiter isimli bildirilerindeki İsa'ya inanmayan kimselerin Hıristiyan olarak adlandırılmayacağı hükmü karşısında, bu kimselerin, görünürde Kiliseye girmemiş olsalar da, dolaylı olarak, Kiliseyle müşterek inancı paylaştıklarını, bu yüzden Hıristiyan olarak isimlendirilebileceklerini, Tanrı'nın nazârında Hıristiyanlarla birlikte anılacaklarını söylemiştir⁹⁹.

Albert Pigge ve De Lugo'nun¹⁰⁰ Katolik inancını paylaşmayan Müslümanların kurtuluşuyla ilgili bu düşünceleri bireysel düzeyde kalmış, "Kilise dışında kurtuluş yoktur" dogması Kilisenin resmi öğretisi olarak devam etmiştir.

2. II. Vatikan Konsili ve Sonrasında İslâm ve Müslüman Anlayışı

II. Vatikan Konsili, bir çok bakımdan olduğu gibi, Müslümanlar açısından da önemli bir konsildir. İlk defa bu konsilde Müslümanlardan, onların inanç ve ibadetlerinden söz edilmiştir. En önemlisi de, bu konuda olumlu ifadelerin kullanılmasıdır. Bu ifadeler, Katolik Kilisesi'nin diğer dinlere bakışını ortaya koyan Nostra Aetate ile Türkçe'ye Tanrı'nın Ailesi¹⁰¹ adıyla çevrilen Lumen Gentium dokümanlarında bulunmaktadır.

Bu dokümanlarda yer alan ifadelerin referans kaynağı, Papa VII. Gregory'nin 1076 yılında Moritanya kralı Anzir'e (Nasır) yazdığı mektuptur¹⁰². Papa VII. Gregory, Moritanya kralı Anzir'in bazı tutukluları serbest bırakması ve diğer tutukluları da en kısa zamanda serbest bırakacağını söz vermesi üzerine, ona bir teşekkür mektubu göndermiştir. Papa VII. Gregory, mektubunda, Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında yakın bağın bulunduğunu, aynı Tanrı'ya ibadet ettiklerini ifade etmiş ve özetle şunları söylemiştir: "Biz ve siz, bu hayırseverliğin örneklerini özel bir tarzda diğer milletlere göstermeliyiz. Çünkü biz, farklı şekillerde de olsa, tek bir Tanrı'ya inanır, ona hamdeder ve bütün çağların yaratıcısı ve bu dünyanın hakimi olarak ona günlük ibadet ederiz...Tanrı, sizi samimiyetle sevdiğimizi, her iki dünyada sizin saadetinizi ve kurtuluşunuzu arzu ettiğimizi

98. Sullivan, sf. 95.

99. Bkz. Sullivan, sf. 96.

100. Pigge ve De Lugo, Müslümanlardan ismen bahseden iki telogdur. Bunların dışında, Francisco Suarez (1548-1619) gibi başka isimler de vardır (bkz. Sullivan, sf. 102).

101. Bkz. Tanrı'nın Ailesi, Latince'den çev: Padre Vincenzo R.Succi, İstanbul 1984.

102. Bkz. CFDDCC, sf. 276; Vatican Council II, NA, I/739, 1 nolu dipnot.

bilir. Kalbimiz ve dudaklarımızla, Tanrı'nın sizi mutluluğa, kutsal babamız İbrahim'in kucağına¹⁰³ ulaştırmasını niyaz ederiz..."¹⁰⁴.

Konsil dokümanlarında Müslümanlarla ilgili ifadelerin yer almasına asıl sebep olansa, konsil ortasında papalığa seçilen VI. Paul'un 6 Ağustos 1964'de yayınladığı *Ecclesiam Suam* isimli bildirisidir¹⁰⁵. Papa, bu bildiri-
de, Kilisenin Hıristiyanlık dışındaki dinlerle diyaloga girmesini tavsiye ederken, özellikle Yahudilerden ve Müslümanlardan bahsetmiştir. Papa burada, Müslümanların dininin takdire şayan olduğunu, Tanrı'ya ibadetle-
rinde iyi ve doğru şeylerin bulunduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, diğer dinleri de söz konusu ederek, doğru ve gerçek tek bir dinin bulunduğunu, bunun da Hıristiyanlık olduğunu açıklamaktan geri durmamıştır¹⁰⁶.

Papa VI. Paul'un bu bildiri yayımlandığında, Konsil henüz ökümenizm ve Yahudilerle ilgili bir bildiri hazırlamakla meşguldü. Konsil dokümanlarında Yahudiler lehine ifadelere yer verilmesi Ortadoğu piskoposlarının (bişhop) hoşuna gitmemiştir. Piskoposlar, Arap-İsrail çatışmasının devam ettiği bir ortamda bunun iyi olmayacağını, Yahudilikten bahsedilecekse İslâm'a da yer verilmesi gerektiğini belirtmişlerdi. Onların bu itirazını haklı bulan Papa VI. Paul, Konsil'in ikinci ve üçüncü oturumları arasında iki komisyon oluşturmuş ve başlangıçta ismi "Ökümenizm ve Yahudiler Deklarasyonu" olarak plânlanan, fakat daha sonra "Kilisenin Hıristiyanlık Dışı Dinlerle İlişkisi Deklarasyonu" (*Nostra Aetate*) şeklinde değişen dokümanla "Lumen Gentium" (Kilisenin Dogmatik Yapısı) isimli dokümana Müslümanlarla ilgili iki paragrafın ilave edilmesini istemiştir. Yves Congar tarafından hazırlanan *Lumen Gentium*, üçüncü oturumda tartışılmaya başlanmıştı. Dokümanın Müslümanlarla ilgili kısmındaki ilk taslak ifade şu şekildeydi:

"İbrahim'i babaları olarak kabul eden ve İbrahim'in Tanrı'sına inanan İsmailoğulları, Partriarklara vahyedilene tamamen yabancı değildirler"¹⁰⁷.

103. "İbrahim'in kucağı" deyimini Luka İncili'nde geçer. İsa, Luka İncili'nde, zengin bir adamla Lazarı arasında bir fakirin meselini anlatır. Zenginin sofrası artıklarıyla beslenen Lazarı, öldükten sonra melekler tarafından "İbrahim'in kucağı"na götürülür. Bir müddet sonra zengin de ölür ve gömülür. Ölüler diyarında azap içinde kıvrılırken, uzakta İbrahim'i ve kucağındaki Lazarı görür. Feryat edip bağırarak "Ey İbrahim baba, bana acı, Lazarı gönder de parmağının ucunu suya batırsın, benim dilimi serinletsin; zira ben bu alevde azap çekiyorum" der. İbrahim, bunun mümkün olmadığını, dünyada onun refah, Lazarın da sefalet içinde yaşadığını ve orada Lazar'ın teselli edildiğini söyler (Luka, 16:19-31). Katolik öğretilerde "limbes" (veya "limbus") adı verilen "İbrahim'in kucağı", öldükten sonra haşre kadar iyi insanların kalacağı yer olarak tanımlanır.

104. Bkz. CFDDCC, sf. 276-277.

105. Bkz. Jacques Dupuis, "Interreligious Dialogue in the Church's Evangelizing Mission", Vatican II: Assessment and Perspectives, III/240.

106. Bkz. Sullivan, sf. 183.

107. Bkz. Neal Robinson, "Massignon, Vatican II and Islam As Abrahamic Religion", *Islam and Christian-Muslim Relations*, Aralık 1991, Sayı 2, No 2, sf. 195.

Konsil Babalarının çoğu, metindeki "İsmailoğulları" ifadesine itiraz etmiş ve Müslümanların Patriarkların saf vahyine sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Uzun süren tartışmalardan sonra metin şu şekilde değiştirilmiştir:¹⁰⁸

"Kurtuluş plânı, Yaratıcı'yı kabul edenleri de kapsar. Bunların başında Müslümanlar gelir. Onlar, İbrahim'in imanını paylaşırlar ve bizimle birlikte, tek ve bağışlayıcı, hüküm gününde insanları yargılayacak olan Tanrı'ya ibadet ederler"¹⁰⁹.

21 Kasım 1964'de oylanarak kabul edilen Lumen Gentium'un bu son şeklinde, "İsmail soyu" ve "Müslümanların İbrahim'i baba olarak kabul ettikleri" ifadelerine yer verilmemiştir. Sadece, Müslümanların İbrahim'in imanını paylaştıkları belirtilmiştir. Lumen Gentium'daki bu bir cümlelik metin, daha sonra 28 Ekim 1965'de kabul edilen Nostra Aetate dokümanında biraz daha genişletilmiştir. Bu dokümanın üçüncü maddesinde Müslümanlarla ilgili olarak şu ifadeler yer almıştır:

"Kilise, Müslümanlara da büyük bir saygıyla bakar. Onlar, tek, hayatta olan, merhametli, müteâl, göğün ve yerin yaratıcısı ve insana hitap eden Tanrı'ya ibadet ederler. Müslümanlar, kendi inançlarıyla derinden bağ kurdukları İbrahim'in Tanrı'nın plânına teslim olması gibi, çekinmeden Tanrı'nın gizli emirlerine boyun eğmeye çalışırlar. Her ne kadar Tanrı olarak kabul etmeseler de, İsa'ya bir peygamber olarak saygı gösterirler. Aynı zamanda, onun bakire annesini de yüceltirler ve zaman zaman onu samimiyetle anırlar. Daha da ötesi, ölümden sonra dirilmeyi takip eden hüküm gününü ve Tanrı'nın vereceği karşılığı beklerler. Bu nedenle onlar, dürüst yaşamaya oldukça değer verirler. Tanrı'ya, özellikle dua, oruç ve sadaka yoluyla ibadet ederler.

Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında, asırlar boyunca pek çok ayrılık ve düşmanlık meydana gelmiştir. Vatikan Konsili taraflara, geçmişin unutmalarını, karşılıklı anlayışı sağlamak için samimî gayret göstermelerini; insanlığın menfaati için barışı, özgürlüğü, sosyal adaleti ve ahlakî değerleri birlikte koruyup ilerletmelerini tavsiye eder"¹¹⁰.

Görüldüğü gibi bu metinde de "İsmail soyu" ve "Müslümanların İbrahim'i baba olarak kabul ettikleri" ifadelerine yer verilmemiştir. İslâm'ın "İbrahimî" bir din olduğu konusunda hüküm verilmekten kaçınılmıştır. Sadece, Müslümanların kendi inançlarıyla İbrahim'in inancı arasında derinden bağ kurduklarının belirtilmesiyle yetinilmiştir. Dolayısıyla Konsil,

108. Robinson, sf. 195.

109. Vatican Council II, LG, 16.

110. Vatican Council II, NA, 3.

İslâm'ın Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi bir İbrahimî din olduğunu belirtmekten kaçınmıştır¹¹.

Katolik Kilisesi, II. Vatikan Konsili dokümanlarındaki ifadeler çerçevesinde, Yahudilerle olduğu gibi Müslümanlarla da diyalogun alanlarını ve metodlarını belirlemek için çalışmaları sürdürmüştür. Bu amaçla, şimdiki adı Papalık Dinlerarası Diyalog Konsili olan Hıristiyanlık Dışı Dinler Sekreteryası bünyesinde 1974 yılında kurulan "Katolik-Yahudi İlişkileri Komisyonu"yla birlikte bir de İslâm komisyonu kurulmuştur. Ayrıca, 1979-1980 yıllarında Maurice Borrmans'a bir klavuz kitap hazırlanmıştır. *Orientations pour un dialogue entre Chrétiens et Musulmans* adını taşıyan kitap, *Guidelines for Dialogue Between Christians and Muslims* adı altında İngilizce'ye ve diğer bir çok dile çevrilmiştir¹².

Bir çok üst düzey Katolik uzmanın denetiminden geçen kitapta¹³, Katolik Kilisesi'nin İslâm ve Müslümanlarla ilgili son görüşü hakkında bir kanaate varmak mümkündür. Kitapta, Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında diyalogun imkanı ve yolları aranırken, ayrıca İslâm'ın genel ilkelere hakkında da bir takım yaklaşımlar sergilenmiştir.

Kitapta, İslâm Tanrı anlayışının mutlak tek tanrıcılığa dayandığı belirtilmekte ve sadece Müslümanların inandığı şekliyle tasvir edilmektedir. Böyle bir Tanrı inancının Müslümanları hidayete sevk edemeyeceği hakkında herhangi bir şey söylenmemektedir¹⁴. Kur'an'ın Müslümanlar nezdindeki değeri hakkında bilgi verildikten sonra, Hıristiyanların Kur'an'da İncil paralelinde bazı mesajlar bulabileceği ve bunları gönülden kabulleneceği ifade edilmektedir. Bu konuda, kitapta şunlar ifade edilmektedir:

111. Bkz. Robinson, sf. 195.

112. Bu kitap, Mehmet Ümit müstear adını taşıyan biri tarafından Müslümanlarla Hıristiyanlar Arasında Diyaloga Yönelişler adı altında Türkçe'ye de çevrilmiş ve DER Yayınları arasında 1988'de yayınlanmıştır. Kitapta, bir çok çeviri hatasının bulunmasının yanında, bazı kısımlar, kasıtlı olarak eksik çevrilmiştir. Bu bakımdan bazı yanlış anlamalara sebebiyet vermektedir.

113. Kitap basıma girmeden önce, Pietro Rossano (Roma), Martin Sabanegh (Roma), Joseph Couq (Tunus), Andre Ferre (Roma), Halil Shamir (Roma) ve diğer uzmanlar tarafından incelenmiş ve eleştirilmiştir. Yapılan eleştiriler çerçevesinde Borrmans ve yardımcısı Ary Roest Crollius tarafından düzeltilen ve üçte iki oranında kısaltılan kitap, daha sonra tekrar Pietro Rossano, Henri Teissier, Martin Sabanegh, Muhammed Talbi, Robert Caspar, Andre Ferre, Jacques Jomier, Michel Lelong ve Christian W.Troll'un eleştirisine sunulmuştur. Bu uzmanların eleştirileri alındıktan sonra kitaba Borrmans ve yardımcısı tarafından son şekli verilmiştir. Bkz. kitabın İngilizce çevirisi: *Guidelines for Dialogue Between Christians and Muslims*, İngilizce'ye çev: R. Marston Speight, Paulist Press, New Jersey 1990, sf. 12. Ayrıca bkz. Müslümanlarla Hıristiyanlar Arasında Diyaloga Yönelişler, çev: Mehmet Ümit, İstanbul 1988, sf. 7.

114. Bkz. Borrmans, *Guidelines*, sf. 45-57.

"Hıristiyan, Kur'an'ın içeriği konusunda bilgilendiği ölçüde, saygı ve açıklıkla, İncil'in verdiği mesaja benzeyen noktaların altını çizebilir; kendi kitabından farklı yanları bulabilir. Böylelikle Hıristiyan, Müslümanın 'Ulu Tanrı diyor ki' sözünü kabul edecektir. Kur'an'dan bir parça okunduğunda, reddedici sözcüklerden kaçınacaktır."¹¹⁵

Hız. Muhammed'in peygamberliği konusunda yine Müslümanların inancı verildikten sonra Hıristiyanlık açısından bu konuda şunlar söylenmektedir:

"Hıristiyanlar, Peygamber Muhammed'in hayatında ve faaliyetlerinde, yaşadığı zamanı ve çevreyi göz önüne alarak, otantik değerlerin bulunduğunu takdir etmeyi denemelidirler...Hıristiyanlar, Muhammed'in büyük bir edebî, politik ve dinî deha olduğunu, onun çok kimseleri gerçek Tanrı'ya ibadet etmeye yöneltebilecek bir takım niteliklere sahip bulunduğunu kabul etmeye meyillidirler. Fakat, aynı zamanda, onda kesin bir takım yanlışlıkların ve yanlış anlamaların bulunduğu da inanırlar. Onlar, Muhammed'deki peygamberî işaretlerin farkındadırlar...Bağdat Patriği Timothy'nin zamanın halifesine dediği gibi Muhammed, peygamberlerin yolunu takip etmiştir"¹¹⁶.

Hız. Muhammed konusunda olduğu gibi kitapta, İslâm'ın tanrı inancı, ibadet biçimleri ve Kur'an hakkında övücü ifadeler kullanılmaktadır. Fakat dolaylı olarak, Kur'an'ın Kitab-ı Mukaddes'ten alıntılar içerdiği belirtilmektedir. Bu nedenle, Müslümanların "Yüce Tanrı diyor ki..." ifadesine karşı Hıristiyanların "Muhammed'in Kur'an'da dediği gibi" şeklindeki saldırgan ifadelerden kaçınması gerektiği telkin edilmektedir. Bununla birlikte, elbette bir Hıristiyan için İsa'nın Tanrı'nın nihaî kelamı olduğu inancının değışmez inanç olduğu hatırlanmaktadır¹¹⁷.

Kitabın en önemli yanı ise, "Hıristiyanlar ve Diğerinin İnancı" bölümünde "kurtuluş" konusunda ileri sürülen düşüncelerdir. Burada, özetle şunlar söylenmektedir:

"Konsil ruhu içinde kurtuluşun gizemi üzerinde düşündüğümüzde, kurtuluşun, Tanrı Krallığı'nın gelişyle ne kadar sıkı bir bağlantısının olduğunu görürüz. Bu tamamen, uzun zaman önce İsa Mesih'in Filistin'e gelişyle meydana gelen şeydir...Tarih, milletlerin 'kurtuluş tarihi'nde nasıl rol oynadığını kaydetmemiş midir? İsa Mesih, kendisi hayatında diğerlerinin inancına ve bağlılığına saygı duymuştur. Bunu, ister günahkâr, ister dürüst olsun, Samirilerin veya Galilelilerin, bir Romalı yüzbaşının veya bir Yehudalı Ferisinin, hiçbir kimsenin Tanrı Krallığı'na girmekten

115. Borrmans, Guidelines, sf. 48.

116. Borrmans, Guidelines, sf. 58.

117. Bkz. Borrmans, Guidelines, sf. 48-49.

alınmayacağını ilan ederek göstermiştir. İhtida eden ve bundan sonra Tanrı'yı ve diğerlerine sevgi dolu bir hayat süren herkes Tanrı Krallığı'na girebilecektir.

Tanrı Krallığı'na çağrı inancına ve II. Vatikan Konsili'nin ruhuna uygunluk içinde Hıristiyanlar, Tanrı'nın ruhunun rehberliğinde, Hıristiyanlık dışı dinlerin teolojilerinde saygı gösterilecek ve diyaloga girilebilecek yeni bir güç keşfedebilirler. Uzun zamandan beri Hıristiyan teolojisi, diğer dinlerin önemi ve anlamı hakkında kendisine soru sormaksızın sadece "inançsızların kurtuluşu" ile ilgilenmekteydi. Sonunda teologlar, bu dinlerin misyonunun ne olabileceği üzerinde düşünmeye başladılar. Konsil; kurtuluş, İsa Mesih, Kilise ve inançla ilgili fikirler tam olarak tanımlanmadan böyle bir araştırmaya girmenin tehlikesini bizlere hatırlatmıştır¹¹⁸.

Kitaptaki kurtuluşla ilgili bu son kısım, Konsil dokümanı Lumen Gentium'da yer alan "Kurtuluş planı, Yaratıcı'yı kabul edenleri de kapsar. Bunların başında Müslümanlar gelir" ifadesinden neyin kastedildiğini gayet açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Müslümanların "Tanrı'nın evrensel kurtuluş planı"na dahil edilmeleri, onların kendi İslâm inançları içinde kalarak kurtulabilecekleri anlamına gelmemektedir. Yani İslâm, kurtuluş vasıtası olarak görülmemektedir. Fakat Müslümanlar, Hıristiyan inancına çağrılarak kurtarılması gereken halklar arasına dahil edilmektedir.

SONUÇ

Katolik Kilisesi'nin "Tanrı'nın evrensel kurtuluş planı" öğretisi çerçevesinde Yahudilik ve İslâm'a bakışını ele aldığımız bu çalışmada vardığımız sonuca göre bu dinler, müntesipleri için birer kurtuluş vasıtası değildir¹¹⁹. II. Vatikan Konsili dokümanlarına göre kurtuluşun evrensel aracı (sakramenti), İsa Mesih'in bedenini temsil eden Kilisedir¹²⁰. Vaftiz olup kurtuluşun tek aracı İsa Mesih'le ve dolayısıyla onun bedenini temsil eden Kilise ile birleşmeyen kimsenin kurtuluşu mümkün değildir. Başka bir ifadeyle, "Kilise dışında kurtuluş yoktur" öğretisinin geçerliliği devam etmektedir.

Aziz Kipriyanus tarafından formüle edilen "Kilise dışında kurtuluş yoktur" öğretisi II.Vatikan Konsili'nde de aynen korunduğu halde, bazı

118. Borrmans, Guidelines, sf. 34-36.

119. Katolik Kilisesi, 1985'de hazırlanan Notes on the Correct Way to Present the Jews and Judaism in Preaching and Catechesis dokümanında Yahudiliğin kurtuluş vasıtası olamayacağını açıkça belirtmiştir. İslâm ile ilgili bu konuda açık bir ifadeye rastlanmamıştır. Ortodoks bilim adamı Asterios Argyriou, 11-14 Eylül 1989'da İstanbul'da düzenlenen Altıncı Müslüman Hıristiyan Konsültasyonu'nda (The 6th Muslim Christian Consultation) sunduğu "Religious Pluralism and its Limits Throughout History" isimli tebliğinde İslâm'ın kurtarıcı din olarak kabul edilmesinin Hıristiyan öğretisi açısından mümkün olmayacağını söylemiştir. Bkz. Argyriou, sf. 14-15.

Katolik teologlar II. Vatikan Konsili'nin Hıristiyanlık dışı dinlerle ilgili yaklaşımını pozitif bir gelişme olarak değerlendirmişlerdir. Bunlardan Francis A. Sullivan'e göre, II. Vatikan Konsili'nde, birinci plânda Tanrı'nın bütün insanların kurtuluşunu arzuladığı kabul edilmiş, kurtuluşun vasıtası olarak vaftiz ve Kiliseye üyelik ikinci plâna itilmiştir. Fakat bu iki husus birbiriyle çelişki halinde değildir, aksine, birbirini tamamlamaktadır. Ayrıca bu Konsil'de, Hıristiyanlık dışındaki dinlerin ahlakî ve manevî değerleri de tanınmıştır¹²¹.

Katolik Kilisesi'nin Yahudilere ve Müslümanlara bugünkü yaklaşımı, Sullivan'ın açıkladığı bu çerçeveye girmektedir. Katolik Kilisesi, II. Vatikan Konsili öncesinde ilkel olarak gördüğü Yahudiliğin ve İslâm'ın müntesiplerini "Tanrı'nın evrensel kurtuluş plânı"na dahil etmiştir. Bu dinlerin, bugün halen manevî fonksiyonlarının bulunduğunu kabullenmiştir. Fakat, Hıristiyanlığın tek gerçek kurtuluş dini olduğu iddiasından vazgeçmemiştir. Buna bağlı olarak, bütün insanların İsa Mesih'in bedenini temsil eden Kilise aracılığıyla kurtuluşa ulaşmasını sağlamak için misyonerlik faaliyetlerinin sürdürülmesini kararlaştırmış, diğer taraftan bu dinlerin mensuplarıyla diyaloga girilmesini benimsemiştir.

Katolik Kilisesi'nin bu tutumu, teolojik açıdan bir çok soruyu gündeme getirmiştir. Misyonerlikle diyalogun Kilise öğretisi çerçevesinde nasıl uzlaştırılacağı, Katolik teologlar arasında tartışma konusu olmuştur. Papalık Dinler Arası Diyalog Konsili, yaptığı açıklamalarla, misyonerlikle diyalogun birbirine alternatif olmadığını, ikisinin birbirini tamamlayacak şekilde yürütüleceğini belirtmiştir¹²². Diyalogun Hıristiyan öğretisi çerçevesinde "kurtuluş diyalogu" olduğunu açıklayan Papalık Dinler Arası Diyalog Konsili¹²³, II. Vatikan Konsili'nin ve Papaların bildirelerini temel alarak, Hıristiyan mesajının diğer kültürler içinde inkarnasyonu anlamına gelen inkültürasyonu da teşvik etmiştir.

Netice olarak Katolik Kilisesi, diyalog yaklaşımını misyonerlikle uzlaştırmıştır. Katolik inancını bütün insanların arasında yaymak için çağdaş ve insanî ilişki biçimlerini vasıta olarak kullanmaktan çekinmemiştir. Bu nedenle, Yahudilerin ve Müslümanların yanında Hinduizm ve Budizm gibi diğer dinlerin mensupları da Katolik Kilisesi'nin diyalog çağrılarına şüpheyle bakmaktadırlar. Bu şüphelerinde de son derece haklıdır. Katolik Kilisesi, bu şüphenin giderilmesi için diyalogla misyonerliği birbirinden ayırmalı, diyalogu misyonerlik amacıyla istismar etmeyeceğini açıklamalıdır. Bunu sadece sözde açıklamakla kalmamalı, Kilise öğretisi açısından da teolojik olarak temellendirmelidir.

120. Vatican Council II, LG, 1, 48; GS, 45; AG, 1.

121. Sullivan, sf. 202-203.

122. Bkz. The Attitude of the Church Towards the Followers of the Other Religions, Reflections and Orientations on Dialogue and Mission, Pentecost 1984, sf. 20-22.

123. Bkz. "Dialogue and Proclamation: Reflections and Orientations on Interreligious Dialogue and Proclamation of the Gospel of Jesus Christ", sf. 246.